

Заклад вищої освіти
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Івано-Франківська філія

Свобода слова під час війни

Матеріали науково-методичного семінару

30 квітня 2025 року

м. Івано-Франківськ

2025

ЗМІСТ

Секція «Журналістика»

Білоус А.Г. Роль журналістської етики в сучасних ЗМІ	4
Гаврилків В.В. Жанрові різновиди сучасної воєнної журналістики.....	8
Гаврусевич К.І. Правила роботи з чутливим контентом та травматичними подіями.....	12
Дума Т.З. Мова ворожнечі та мова війни у журналістських матеріалах	16
Дутчак В.А. Гуманітарна журналістика в умовах війни.....	19
Жовнірчик Л.І. Баланс між свободою слова та інформаційною безпекою в блогосфері під час воєнного стану.....	22
Зошак Л.М. Соціальні мережі як інструмент боротьби та маніпуляції.....	25
Павликівський Д.В. Правовий статус журналіста в зоні бойових дій.....	30
Поліник В.І. Технології захисту журналістських баз даних в умовах інформаційної війни ...	34
Сокіл Р. Р. Роль журналістської діяльності під час війни: між інформаційною боротьбою та служінням суспільству.....	37
Шекеряк Г.М. Мовчати не можна писати: внутрішня боротьба митця під час війни.....	41
Шиптур Р.Р. Пошук балансу між інформаційною безпекою та свободою слова.....	44
Шпук В.В. Цензура в умовах війни та межі допустимого втручання держави.....	48
Царевич Р.Я. Свобода слова під час війни.....	53

Секція «Фінанси»

Голубовський Ю.Ю. Роль міжнародної підтримки у збереженні економіки України в умовах війни.....	58
Гончаренко М.М. Бюджетна політика України в період воєнного стану.....	62
Дума М.В. Вплив війни на економіку України.....	65
Іванів М.М. Банківська система в умовах війни.....	68
Зошак Л.М. Вплив військових дій на грошову систему.....	73
Кравс В.М. Економічні санкції під час війни, їх ефективність та наслідки.....	79
Сурков В.В. Фінансова підтримка малого та середнього бізнесу в умовах війни.....	83

Секція «Журналістика»

Біловус Андрій Григорович,
студент 1 курсу, групи ЖР-24-1 фмб-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

Науковий керівник:

Головашкін Олег Владиславович,
викладач циклової комісії «Журналістика»
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

РОЛЬ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ЕТИКИ В СУЧАСНИХ ЗМІ

Журналістська етика відіграє важливу роль у забезпеченні довіри суспільства до засобів масової інформації та формуванні якісного інформаційного простору. У сучасному світі, де поширення фейків, маніпуляцій та інформаційних війн стало серйозним викликом, дотримання етичних норм журналістами є критично важливим.

Сучасна українська журналістика охоплює широкий спектр актуальних питань, що хвилюють суспільство. Серед них – теперішній стан міжнародних відносин України, виклики, з якими зіштовхуються переселенці та емігранти, героїчні досягнення українських військових і вшанування пам'яті полеглих захисників, самовіддана діяльність волонтерів, проблеми в роботі Міністерства оборони та військово-цивільних адміністрацій, а також трансформація суспільного ставлення до російської федерації та її громадян. Ці питання – лише частина широкого кола тем, над якими працюють українські медіа[1].

В Україні існує незалежний громадський орган, створений для забезпечення дотримання професійних і етичних стандартів у журналістиці – Комісія журналістської етики. Вона здійснює контроль за дотриманням журналістських стандартів, розглядає конфліктні ситуації, підтримує свободу слова та популяризує етичні норми. Так, як в Україні вже понад три роки триває повномасштабне вторгнення росії, комісія надала рекомендації журналістам щодо етичного висвітлення подій пов'язаних з воєнними діями ЗСУ. Зокрема, Комісія передбачає декілька гарячих тем, які можуть стати предметом журналістських матеріалів на території російської федерації,

контрольованій ЗСУ: гуманітарна ситуація, пошук свідчень порушень міжнародного права та міжнародних злочинів, висвітлення полонених, репортажі про ведення дій українськими військовими [2]. При цьому варто пам'ятати, що особливої ваги в цих обставинах набуває приватність героїв матеріалів у широкому сенсі, а також можливість того, що журналістські матеріали можуть поставити під небезпеку місцевих мешканців, а потенційно – представників місцевої публічної адміністрації, які погодилися дати інтерв'ю. Тому журналісти мають завжди пам'ятати про потребу отримувати чітку і недвозначну згоду на підготовку будь-якого подібного матеріалу (щодо військовополонених – це вимога міжнародного гуманітарного права), і навіть попри отримання такої згоди додатково дбати про захист ідентичності осіб у матеріалах [2].

Чутливою є тема висвітлення можливих міжнародних злочинів, що можуть вчинятися обома сторонами конфлікту. Тому надзвичайно важлива роль медійників у зборі свідчень вчинення таких злочинів, зокрема для майбутніх міжнародних трибуналів [1].

Крім того, зважаючи на журналістську етику та політичну ситуацію в країні, представники засобів масової інформації повинні:

1. Описуючи трагічні події, варто уникати надмірної деталізації, адже це може завдати емоційного дискомфорту аудиторії. Часто такі подробиці не додають цінності матеріалу.

2. Замість публікації зображень людини у спотвореному стані після смерті, краще використати фотографію, яка відображає її життя, енергію та внесок у суспільство. Важливо пам'ятати, що особистість не потрібно визначати лише її останніми моментами – слід вшанувати пам'ять гідно й з повагою.

3. Важливо уникати використання слова «мертвий» щодо загиблих.

4. Перед тим як фотографувати людину, необхідно отримати її згоду. Якщо йдеться про мешканців тимчасово окупованих територій, потрібно подбати про їхню безпеку, зокрема розмиваючи обличчя на знімках.

5. Повідомлення про смерть чи поранення близьких не повинні надходити родичам через публічні заяви, соціальних мереж чи ЗМІ. Для цього слід використовувати особисте інформування через спеціально підготовлених фахівців або через довірених членів родини.

Саме тому важливо дотримуватися журналістських норм та етики працівникам ЗМІ, адже журналістика без етики – це не журналістика, а маніпуляція у суспільстві. Ці фактори визначають професійність медіавників, які повинні залишатися опорою демократичного суспільства, підтримувати рівень довіри людей до видань, дотримуватися та не відхилятися від стандартів чесності, бути правдивими та нести відповідальність за свою роботу. Навіть до початку повномасштабного вторгнення були високі вимоги до етичності журналістської роботи. Зараз ці вимоги стали більш видимими, адже сумних та трагічних новин стало більше. Фактично кожна перша новина у випуску новин на телебаченні про війну, в інтернет-виданнях – ця тематика створює цілі розділи та їй присвячується великий обсяг публікацій, також розвивається військове радіо АрміяFM, яке слухає щороку дедалі більше населення.

Таким чином, журналістська етика напряму пов'язана з ситуацією в Україні. На жаль, тема війни одна з головних в інформаційному просторі, тому журналісти несуть велику відповідальність за подання інформації об'єктивно, етично та без загрози для людей, яких вони висвітлюють. Дотримання журналістських стандартів та етичних норм є не лише питанням професійної гідності, а й необхідністю в умовах війни, коли інформація може впливати на безпеку цивільного населення, військових та міжнародне сприйняття ситуації в Україні. Важливо пам'ятати, що якісна журналістика має не лише інформувати, а й сприяти збереженню людської гідності, підтримувати моральний дух суспільства та викривати злочини, скоєні проти України. Саме тому дотримання журналістської етики в сучасних українських ЗМІ відіграє важливу роль для збереження довіри суспільства та боротьби з дезінформацією.

Список використаних джерел

1. Гайтанжий А. В. Висвітлення теми війни в Україні (на матеріалі онлайн ЗМІ). Кваліфікаційна робота бакалавра. Миколаїв, 2023. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3054/1/%d0%ba%d0%b2%d0%b0%d0%bb%d1%96%d1%84%d1%96%d0%ba%d0%b0%d1%86%d1%96%d0%b9%d0%bd%d0%b0%20%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%be%d1%82%d0%b0%20%d0%93%d0%b0%d0%b9%d1%82%d0%b0%d0%bd%d0%b6%d0%b8%d0%b9.pdf> (дата звернення: 04.04.2025).

2. Комісія з журналістської етики Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо висвітлення подій, пов'язаних з воєнними діями ЗСУ на території Російської Федерації. URL: <https://cje.org.ua/statements/recommendations-cje/> (дата звернення: 04.04.2025).

Гаврилків Віктор Васильович,
студент 1 курсу, групи ЖР-24-1 фмб-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

Науковий керівник:

Гросевич Тарас Володимирович,
викладач циклової комісії «Журналістика»
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

ЖАНРОВІ РІЗНОВИДИ СУЧАСНОЇ ВОЄННОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

Воєнна журналістика – це окремий пласт літератури, що фокусується переважно на воєнних конфліктах і діях, їхніх наслідках, може охоплювати репортажі з місця подій, інтерв'ю з учасниками конфлікту, аналітичні матеріали про тактику та стратегію війни тощо.

Сучасна воєнна журналістика в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну набула особливої гостроти та специфіки, що відобразилося на трансформації існуючих та появі нових жанрово-видових форм. Актуальними в цей період є, зокрема, **інформаційні жанри** (з акцентом на оперативність та верифікацію), а саме:

- **оперативні новини та зведення**, тобто короткі повідомлення про ключові події на фронті, обстріли, руйнування, гуманітарну ситуацію. Особлива увага приділяється швидкості подачі та перевірці інформації з офіційних і надійних джерел;

- **репортаж з місця подій (фронтних і тилкових)** – детальний опис ситуації безпосередньо із зон бойових дій, звільнених територій, місць обстрілів, а також з тилкових міст, що приймають біженців або зазнають атак. У таких текстах акцент робиться на деталях, свідченнях очевидців, емоційній складовій;

- **інтерв'ю з учасниками та свідками** – це розмови з військовими, цивільними, волонтерами, представниками влади, експертами для отримання інформації з перших вуст, передачі особистого досвіду, аналізу подій тощо;

- **фактчек та спростування фейків** – критично важливий жанр для боротьби з російською пропагандою та дезінформацією. Його характерними

ознаками є ретельна перевірка інформації, виявлення маніпуляцій та надання достовірних даних;

- **хроніка подій** – послідовне відтворення ключових етапів війни, фіксація важливих дат, рішень, втрат та здобутків.

До того ж, в умовах російсько-української війни гостро затребуваними є **аналітичні та коментаторські жанри** (з фокусом на контекст та наслідки). До них належать:

- **аналітична стаття/огляд**, з глибоким аналізом військово-політичної ситуації, стратегій сторін, міжнародної реакції, соціально-економічних наслідків війни;

- **військовий аналіз** – оцінка тактичних і стратегічних дій, озброєння, потенціалу сторін, прогнозів розвитку бойових дій;

- **коментар/авторська колонка**, тобто висловлення особистої думки автора щодо конкретної події, проблеми або тенденції, пов'язаної з війною;

- **пояснювальний матеріал (explainer)** – роз'яснення складних військових, політичних або соціальних процесів, пов'язаних із вторгненням, у доступній формі.

Авторський погляд на воєнні події ретранслюють **документально-художні жанри** (з акцентом на людські історії та документування злочинів), а саме:

- **нарис-свідчення** – розповіді про окремих людей, які пережили окупацію, бойові дії, втратили близьких. Жанровий різновид поєднує елементи документальності та художньої образності для сильнішого емоційного впливу;

- **щоденники війни** – це публікація особистих записів очевидців, що фіксують їхні переживання, думки та спостереження за ходом воєнних подій;

- **історії героїв**, тобто розповіді про мужність та самопожертву військових і цивільних, які протистоять агресору;

- **документальні проєкти (текстові, фото, відео)**: масштабні дослідження окремих аспектів війни, документування воєнних злочинів, руйнувань, гуманітарної катастрофи.

Варто наголосити і на **мультимедійних та інтерактивних жанрах** (з використанням візуалізації та залученням аудиторії). Це насамперед:

- **відеорепортажі та документальні фільми** – синкретичні жанрові утворення, що акцентують увагу на візуальному відображенні подій, з використанням графіки, карт, анімації;

- **фоторепортажі та фотоісторії**: серії (калейдоскоп) фотографій, що розповідають історію війни, фіксують її різні аспекти;

- **інтерактивні карти і тайм-лайни** (візуалізація географії та хронології бойових дій, руйнувань, гуманітарних коридорів);

- **сторітелінг у соціальних мережах** – це короткі формати (тексти, фото, відео) для оперативного інформування та емоційного зв'язку з аудиторією;

- **прямі трансляції (стріми)**, направлені на оперативне висвітлення важливих подій, брифінгів, включень з місця подій.

Деяко окремих блоком фігурують **специфічні жанри**, що набули особливої актуальності в умовах повномасштабного вторгнення. До них зараховують:

1) **журналістику розслідувань воєнних злочинів** (збір, аналіз та оприлюднення доказів російських воєнних злочинів, співпраця з міжнародними організаціями та правозахисниками);

2) **гуманітарну журналістику** (фокус на проблемах цивільного населення, біженців, внутрішньо переміщених осіб, роботі гуманітарних організацій);

3) **журналістику психологічної підтримки** (матеріали, спрямовані на те, щоб впоратися зі стресом, травмою, втратами, пов'язаними з війною);

4) **журналістику пам'яті та документування культурної спадщини** (фіксація руйнування культурних об'єктів, історії спротиву, збереження пам'яті про загиблих).

Отже, сучасна українська воєнна журналістика характеризується динамічним розвитком жанрів, що зумовлено як специфікою висвітлення російсько-української війни, так і впливом нових технологій та платформ. Важливо зазначити, що межі між цими жанрами часто є розмитими, і журналісти можуть комбінувати різні підходи для більш повного та ефективного висвітлення подій. Жанрова палітра постійно еволюціонує, відображаючи нові виклики та потреби інформаційного простору.

Список використаних джерел

1. Косюк О. М. Трансформації військової журналістики у контексті сучасності. The role of technology in the socio-economic development of the post-quarantine world : series of monographs Faculty of Architecture, Civil Engineering and Applied Arts Katowice School of Technology, monograph 42 / Edited by Magdalena Gawron-Łapuszek, Andrii Karpenko. Katowice : Publishing House of Katowice School of Technology, 2020. PP. 363-371.

2. Лаврик О.В., Гнатенко С.А. «Військова» / «воєнна» журналістика: особливості трактування понять у сучасному медіапросторі. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: «Філологія. Журналістика». 2024. Том 35 (74). № 2. Частина 2. С. 184-188.

Гаврусевич Константин Ігорович

студент 1 курсу, групи ЖР-24-1фмб-ifmc-if,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

Науковий керівник:

Прокопів Леся Миколаївна

викладач циклової комісії «Журналістика»
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

ЕТИКА ТА ПРАКТИКА РОБОТИ З ЧУТЛИВИМ КОНТЕНТОМ ТА ТРАВМАТИЧНИМИ ПОДІЯМИ

Журналістика як професія безпосередньо пов'язана з висвітленням різноманітних подій, серед яких значну частину займають трагедії, катастрофи, військові конфлікти та інші травматичні ситуації. Робота з чутливим контентом вимагає від журналіста не лише професійної майстерності, але й глибокого розуміння етичних принципів та психологічних аспектів. У сучасному медіапросторі України, особливо в умовах війни, питання етики при висвітленні травматичних подій набуває надзвичайної актуальності.

Робота з чутливим контентом починається з усвідомлення відповідальності журналіста перед аудиторією та героями матеріалів. Журналіст має розуміти, що його робота може як допомогти суспільству осмислити травматичні події, так і завдати додаткової шкоди як героям публікацій, так і аудиторії. Основоположним принципом при роботі з чутливим контентом є принцип "не нашкодь". Це означає, що журналіст повинен бути особливо уважним до того, які наслідки може мати його робота для психологічного стану людей.

При висвітленні травматичних подій принципово важливо дотримуватися балансу між інформуванням суспільства та запобіганням повторної травматизації. Надмірна деталізація жорстоких сцен, демонстрація шокуючих зображень без необхідності, використання емоційно забарвленої лексики може посилювати травматичний досвід як для безпосередніх свідків подій, так і для аудиторії. Журналіст має критично оцінювати, яка інформація

дійсно має суспільне значення, а яка лише експлуатує трагедію з метою підвищення рейтингів.

Особлива відповідальність лежить на журналістах під час спілкування з потерпілими та свідками травматичних подій. Важливо пам'ятати, що ці люди перебувають у вразливому психологічному стані, тому інтерв'ю з ними потребує особливого підходу. Необхідно отримати інформовану згоду на спілкування, пояснити мету інтерв'ю, уникати питань, що можуть спричинити повторне переживання травми. Журналіст повинен бути готовим до того, що респондент може відмовитися від розмови або попросити припинити її в будь-який момент, і з повагою ставитися до такого рішення.

У контексті української журналістики питання висвітлення травматичних подій набуло особливої гостроти з початком російсько-української війни. Щоденне висвітлення військових дій, втрат, руйнувань та гуманітарних криз ставить перед журналістами складні етичні та професійні виклики. З одного боку, суспільство має право знати правду про події на фронті та їхні наслідки, з іншого – постійний потік травматичної інформації може призводити до колективної травматизації населення.

Важливим аспектом роботи з чутливим контентом є дотримання принципу приватності та конфіденційності. Журналіст має поважати право потерпілих на захист особистої інформації, особливо якщо її розголошення може призвести до стигматизації або дискримінації. Це стосується зокрема випадків сексуального насильства, злочинів проти дітей, питань психічного здоров'я тощо. При висвітленні таких тем доцільно використовувати анонімізацію, змінювати імена героїв або інші ідентифікуючі деталі, але обов'язково вказувати на це в матеріалі.

Особливої уваги потребує візуальний супровід матеріалів про травматичні події. Фотографії та відео можуть мати значно сильніший емоційний вплив, ніж текст, тому їх використання вимагає додаткових етичних міркувань. При публікації шокуючих зображень журналісти мають зважувати їхню інформаційну цінність та потенційний травматичний вплив,

використовувати попередження про чутливий контент, розмивати шокуючі деталі, якщо це можливо, без втрати інформаційного змісту.

Висвітлення самогубств, терористичних актів, масових розстрілів та інших подій, які можуть спровокувати ефект наслідування, потребує особливої обережності. Дослідження показують, що детальні описи способів самогубства, романтизація терористів або надмірна увага до їхніх мотивів можуть призводити до повторення подібних випадків. Тому при роботі з такими темами журналістам рекомендується уникати сенсаційності, не публікувати передсмертні записки, не деталізувати способи здійснення самогубства або терористичного акту, натомість зосереджуватися на контексті події та шляхах запобігання подібним трагедіям.

Важливою складовою етичної журналістики є також турбота про психологічне здоров'я самих журналістів. Постійна робота з травматичним контентом може призводити до вторинної травматизації, професійного вигорання та посттравматичного стресового розладу. Редакції мають створювати умови для психологічної підтримки співробітників, запроваджувати практики дебрифінгу після роботи з особливо складними темами, заохочувати журналістів до відпочинку та самопомоги.

У практичному аспекті робота з чутливим контентом вимагає від журналіста постійного професійного розвитку та вдосконалення навичок. Це включає освоєння технік проведення інтерв'ю з травмованими особами, розуміння психологічних механізмів травми, вміння коректно подавати інформацію про трагічні події без надмірної драматизації. Журналіст має усвідомлювати межу між емпатією та експлуатацією емоцій аудиторії, між інформуванням та травмуванням.

Українські медіаексперти наголошують на необхідності розробки та дотримання галузевих стандартів висвітлення чутливих тем. Такі стандарти мають базуватися як на міжнародному досвіді, так і враховувати специфічний український контекст, особливо в умовах тривалого військового конфлікту. Дотримання професійних стандартів дозволяє знайти баланс між громадським інтересом та етичними принципами.

Етична журналістика передбачає також розуміння відповідальності за формування публічного дискурсу та суспільних настроїв. Висвітлюючи травматичні події, журналісти впливають на колективну пам'ять та сприйняття цих подій суспільством. Тому важливим є не лише фактологічне висвітлення подій, але й створення контексту для їх розуміння, надання аудиторії інструментів для осмислення травматичного досвіду та пошуку шляхів подолання його наслідків.

У підсумку, етика роботи з чутливим контентом та травматичними подіями базується на повазі до гідності постраждалих, розумінні психологічних механізмів травми, усвідомленні відповідальності перед аудиторією та дотриманні професійних стандартів. Журналіст має знаходити баланс між правом суспільства на інформацію та необхідністю мінімізації шкоди для всіх учасників комунікації. Тільки такий підхід дозволяє виконувати професійну місію журналістики в умовах висвітлення найскладніших аспектів людського досвіду.

Список використаних джерел

1. Кузнєцова О. Журналістська етика та етикет: основи теорії, методики, дослідження трансформації незалежних видань України, регулювання моральних порушень / О.Д. Кузнєцова. – Львів : Видавництво Львівського університету, 2018. – 378 с.
2. Дробот І. Висвітлення травми в медіа: українські реалії та міжнародний досвід / І.В. Дробот // Наукові записки Інституту журналістики. – 2022. – Т. 80. – № 1. – С. 23–37.
3. Голуб О. Медіакомпас: путівник професійного журналіста / О. Голуб. – Київ : Інститут масової інформації, 2021. – 296 с.

Дума Тарас Зіновійович,
студент 2 курсу, групи ЖР-23-2 фмб-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»
Науковий керівник:
Шекеряк Ганна Михайлівна,
викладач циклової комісії «Журналістика»
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

МОВА ВОРОЖНЕЧІ ТА МОВА ВІЙНИ У ЖУРНАЛІСТСЬКИХ МАТЕРІАЛАХ

Сучасна журналістика часто опиняється на межі між об'єктивним висвітленням подій та емоційним забарвленням матеріалів, особливо коли йдеться про конфліктні ситуації та військові дії. Мова ворожнечі та мова війни стали невід'ємними елементами сучасного медіапростору, створюючи особливі виклики для журналістської етики та професіоналізму.

Коли країна перебуває у стані війни, медіа неминуче стають частиною інформаційного протистояння. Журналісти опиняються перед складним вибором: як висвітлювати події об'єктивно, не перетворюючись на ретранслятора пропаганди, але водночас не зраджуючи національні інтереси? Цей вибір щодня постає перед тисячами працівників ЗМІ.

Мова ворожнечі в журналістиці проявляється через використання дегуманізуючих термінів щодо противника, навішування ярликів, емоційно забарвлених негативних означень. Натомість мова війни включає військову термінологію, евфемізми для позначення бойових дій та їхніх наслідків, спеціальну лексику для опису втрат і перемог. Обидва ці мовні явища можуть мати різний ступінь інтенсивності та різне етичне забарвлення.

Використання мови ворожнечі у журналістських матеріалах має серйозні наслідки. По-перше, вона поглиблює розкол у суспільстві, формуючи образ "іншого" як ворога. По-друге, вона підриває довіру до самих медіа серед тієї частини аудиторії, яка шукає збалансованої інформації. По-третє, вона створює замкнене коло ненависті, яке може тривати десятиліттями навіть після припинення активних бойових дій.

Міжнародні стандарти журналістики рекомендують уникати мови ворожнечі, навіть під час висвітлення військових конфліктів. Проте реальність ставить перед журналістами складне питання: чи можливо залишатися абсолютно нейтральним, коли йдеться про агресію проти твоєї країни? Чи можна говорити про "балансування думок", коли одна сторона конфлікту відверто порушує міжнародне право?

У таких умовах найбільш конструктивним підходом стає не відмова від емоційно забарвленої лексики як такої, а її свідоме використання. Журналісти мають розуміти відмінність між мовою війни, яка може бути обґрунтованою для опису реальних подій, та мовою ворожнечі, що спрямована на розпалювання ненависті. Важливо також розрізняти критику дій певних політичних сил чи військових формувань та узагальнення щодо цілих народів.

Відповідальні медіа під час війни встановлюють внутрішні редакційні стандарти щодо використання певних термінів. Наприклад, вони можуть вирішити називати певні військові формування "терористичними" лише після відповідного юридичного визнання, або ж обережно ставитися до цифр втрат, якщо вони не підтверджені незалежними джерелами.

Окремим викликом є висвітлення цивільних жертв та руйнувань. З одного боку, правдиве відображення жахів війни є обов'язком журналістів. З іншого – надмірна експлуатація травматичних образів може призвести до емоційного виснаження аудиторії та знецінення людських трагедій.

Важливо пам'ятати, що військовий конфлікт рано чи пізно завершиться, а суспільству доведеться жити далі. Тому журналісти несуть відповідальність не лише за об'єктивне інформування сьогодні, але й за формування основи для майбутнього суспільного діалогу. Мова, яку вони використовують зараз, може як допомогти у примиренні, так і стати перешкодою на шляху до нього.

У підсумку можна сказати, що мова ворожнечі та мова війни у журналістських матеріалах – це не просто лінгвістичні феномени, а потужні інструменти впливу на суспільну свідомість. Їх використання вимагає від журналістів не лише професійності, але й високої етичної відповідальності.

Навіть в умовах війни журналістика повинна зберігати свою основну місію – служити правді, а не ненависті.

Список використаних джерел

1. Почепцов Г. Г. Інформаційні війни: тенденції та шляхи розвитку / Г. Г. Почепцов // Інформаційне суспільство. – Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2020. – Вип. 31. – С. 21-32.
2. Марута Н. О., Маркова М. В. Інформаційно-психологічна війна як новий виклик сучасності: стан проблеми та напрямки її подолання // Український вісник психоневрології. – Харків, 2022. – Том 23, вип. 3 (84). – С. 15-20.
3. Штурхецький С. В. Комунікаційні стратегії в місцевому самоврядуванні: аспект конфліктності : монографія / С. В. Штурхецький. – Рівне : Овід, 2019. – 248 с.
4. Таран О. П. Мова ворожнечі у медіа під час військових конфліктів: міжнародні та українські реалії // Медіаосвіта. – Київ : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2023. – № 2. – С. 78-91.

Дутчак Владислав Андрійович,
Студент 2 курсу, групи ЖР-23-1 фмб-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»
Науковий керівник:
Шекеряк Ганна Михайлівна,
викладач циклової комісії «Журналістика»
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

ГУМАНІТАРНА ЖУРНАЛІСТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ

Коли суспільство опиняється в епіцентрі воєнного конфлікту, роль журналістики набуває особливого значення. Гуманітарна журналістика стає не лише професією, але й місією, покликаною відображати людські історії крізь призму емпатії та глибокого розуміння контексту. В умовах війни вона перетворюється на потужний інструмент збереження людяності та мости порозуміння там, де панує хаос і руйнація.

Сутність гуманітарної журналістики полягає передусім у зміщенні фокусу з сухої хроніки бойових дій на життя звичайних людей, які опинилися в епіцентрі конфлікту. Вона прагне показати не лише наслідки війни, але й розкрити індивідуальні історії тих, хто зазнав її впливу. Це спроба повернути обличчя та імена анонімним жертвам статистики, надати голос тим, хто часто залишається непочутим у загальному інформаційному шумі.

Гуманітарна журналістика в умовах війни стикається з унікальними викликами. Журналіст має балансувати між об'єктивністю та співчуттям, між необхідністю розповісти правду і потребою захистити гідність та безпеку героїв своїх матеріалів. Він повинен бути готовим працювати в умовах підвищеного ризику, обмеженого доступу до інформації та постійного емоційного навантаження. При цьому важливо зберігати високі етичні стандарти, не піддаватися спокусі сенсаційності та пам'ятати про потенційні наслідки публікації тієї чи іншої інформації.

Особливу цінність в умовах війни має здатність гуманітарної журналістики висвітлювати теми, які виходять за рамки безпосередніх бойових дій – проблеми біженців та внутрішньо переміщених осіб, психологічні травми,

руйнування культурної спадщини, порушення прав людини, функціонування гуманітарних коридорів та діяльність волонтерських організацій. Така журналістика створює комплексну картину конфлікту, не обмежуючись лише фронтovими зведеннями.

У контексті сучасних воєнних конфліктів гуманітарна журналістика також бере на себе важливу роль протидії дезінформації та пропаганді. Вона має потенціал руйнувати стереотипи, деконструювати міфи та сприяти критичному осмисленню інформації аудиторією. Через історії конкретних людей вона робить війну зрозумілішою для тих, хто знаходиться далеко від зони конфлікту, формуючи емпатію та розуміння.

Трансформація медіаландшафту в умовах війни відкриває нові можливості для гуманітарної журналістики. Цифрові технології дозволяють збирати свідчення очевидців, документувати порушення прав людини та воєнні злочини, а також створювати мультимедійні історії, що надають глибину та контекст подіям. Соціальні мережі стають простором для колективного осмислення травматичного досвіду та формування спільнот підтримки.

Водночас журналісти, які працюють у зоні конфлікту, часто самі потребують підтримки. Постійний контакт з людськими стражданнями може призвести до вигорання та вторинної травматизації. Тому розвиток культури психологічної підтримки в журналістському середовищі стає невід'ємною складовою сталої гуманітарної журналістики.

Гуманітарна журналістика також має потенціал впливати на процеси постконфліктного відновлення та примирення. Через документування індивідуальних історій вона створює колективну пам'ять про війну, яка може стати основою для майбутнього осмислення та подолання травматичного досвіду суспільства. Голоси звичайних людей, збережені журналістами, стають важливим доповненням до офіційних наративів та історичних хронік.

В умовах глобалізованого світу гуманітарна журналістика сприяє формуванню міжнародної солідарності та мобілізації ресурсів для гуманітарної допомоги. Історії конкретних людей мають унікальну здатність долати

географічні та культурні кордони, створюючи відчуття спільної відповідальності за страждання інших.

Таким чином, гуманітарна журналістика в умовах війни є не просто способом інформування про події, але й потужним інструментом збереження людяності та етичних цінностей в найскладніших обставинах. Вона нагадує нам, що за абстрактними поняттями "конфлікт", "кризова ситуація" чи "гуманітарна катастрофа" стоять конкретні людські долі, і саме в цьому полягає її найвища цінність та найбільший потенціал впливу.

Список використаних джерел

1. Бердинських К. Людина за умов війни: журналістика травми та емпатії / Крістіна Бердинських. — Київ : Критика, 2023. — 256 с.
2. Висоцька О. Гуманітарна журналістика: етичні виклики висвітлення збройних конфліктів / О. Висоцька // Медіа і комунікації : зб. наук. праць. — 2022. — Т. 14, № 2. — С. 87–105.
3. Ковалевський В. Журналістика конфліктів: теорія і практика : монографія / В. Ковалевський. — Харків : Фоліо, 2021. — 320 с.
4. Петренко Г. Безпека журналістів у зоні бойових дій: міжнародні стандарти та український досвід : навч. посіб. / Г. Петренко. — Київ : Академія преси, 2023. — 184 с.

БАЛАНС МІЖ СВОБОДОЮ СЛОВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ В БЛОГОСФЕРІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному цифровому світі блогосфера відіграє ключову роль у поширенні інформації, формуванні громадської думки та комунікації між людьми. Однак у період воєнного стану, коли на кону стоїть національна безпека, постає важливе питання: як збалансувати свободу слова, гарантовану Конституцією, з необхідністю запобігання інформаційним загрозам?

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну не лише змінило геополітичний ландшафт, але й докорінно трансформувало інформаційний простір. Блогосфера – соціальні мережі, месенджери, персональні блоги та відеоплатформи – перетворилася на одне з ключових полів битви, де точиться запекла боротьба за правду, увагу та настрої суспільства. В умовах воєнного стану класична дилема між фундаментальним правом на свободу слова та життєво важливою потребою в інформаційній безпеці набула безпрецедентної гостроти. Знайти дієвий баланс між цими двома полюсами – завдання надзвичайної складності та відповідальності. Блогери та активні користувачі соцмереж часто стають важливими джерелами оперативної інформації з місць, фіксують воєнні злочини, викривають ворожу пропаганду та підтримують бойовий дух нації. Повне придушення цієї свободи може призвести до інформаційного вакууму, поширення чуток, недовіри до офіційних джерел та, зрештою, до ослаблення суспільної стійкості.

Водночас, воєнний стан диктує жорсткі вимоги до інформаційної безпеки. Блогосфера, з її швидкістю поширення інформації та відсутністю традиційних редакційних фільтрів, стає ідеальним середовищем для ворожих інформаційно-психологічних операцій (ІПСО). Дезінформація, фейки, маніпуляції, поширення панічних настроїв – усе це є зброєю в руках агресора, спрямованою на

деморалізацію суспільства, підрив довіри до Збройних Сил та політичного керівництва, розпалювання внутрішніх конфліктів.

Найбільш небезпечним аспектом є ризик несвідомого чи свідомого розголошення чутливої військової інформації: даних про переміщення військ, розташування ППО, наслідки обстрілів, роботу оборонних підприємств. Навіть, здавалося б, невинний допис чи фотографія з геолокацією може коштувати життів та поставити під загрозу безпеку цілих регіонів. Саме тому держава в умовах воєнного стану має право і обов'язок вживати заходів для захисту інформаційного простору.

Особливість блогосфери полягає в її децентралізованості та вірусній природі поширення контенту. На відміну від традиційних ЗМІ, тут відсутній єдиний "редактор". Кожен користувач потенційно є джерелом інформації, яку можуть миттєво побачити тисячі чи мільйони людей. Це ускладнює контроль та реагування на шкідливий контент. Блогери, маючи значну аудиторію, несуть величезну відповідальність, адже їхні слова чи дії можуть мати значно більший резонанс та наслідки, ніж дописи пересічних користувачів. Знаходження балансу між свободою слова та інформаційною безпекою – це не одноразове рішення, а постійний процес, що вимагає комплексного підходу.

Під час воєнного стану уряд України вживає заходів для запобігання інформаційним загрозам:

1. **Блокування проросійських ресурсів** – обмеження доступу до сайтів і соцмереж, які поширюють пропаганду.
2. **Регулювання публікацій про ЗСУ** – заборона на розголошення місць дислокації військ, тактики оборони тощо.
3. **Боротьба з фейками** – співпраця з соцмережами та фактчекерами для виявлення та маркування неправдивої інформації.

Ці заходи викликають суперечки: з одного боку, вони необхідні для безпеки, з іншого – можуть використовуватися для цензури.

Баланс між свободою слова та інформаційною безпекою в блогосфері під час воєнного стану – це хитка рівновага на лезі ножа. Надмірні обмеження можуть задушити демократію та критичне мислення, тоді як повна

безконтрольність створює смертельні загрози для держави та її громадян. Успіх у пошуку цього балансу залежить від спільних зусиль держави, громадянського суспільства, технологічних платформ та, не в останню чергу, від відповідальності кожного користувача та блогера. Лише через поєднання чітких правил, високої медіаграмотності та усвідомлення спільної відповідальності можна захистити інформаційний простір, не втративши при цьому цінностей свободи, які є невід'ємною частиною боротьби України за своє майбутнє.

Список використаних джерел

1. Центр протидії дезінформації при РНБО України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cpd.gov.ua>
2. Мінцифра. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану [Електронний ресурс] // Міністерство цифрової трансформації України. – Режим доступу: <https://thedigital.gov.ua>
3. Шевченко О. Блогери та свобода слова в Україні: ризики та виклики воєнного часу // Інформаційне право України. – 2023. – № 2(31). – С. 22–27.
4. Петренко М. В. Свобода слова і національна безпека: проблеми правового балансу // Юридичний вісник України. – 2022. – № 11. – С. 14–19.
5. Кульчицький С. В. Інформаційна безпека в умовах гібридної війни // Стратегічні пріоритети. – 2021. – № 1. – С. 45–53.
6. Media Literacy in Ukraine: A Practical Guide / IREX. – 2022. – 64 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.irex.org>

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ ТА МАНІПУЛЯЦІЇ

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі перетворилися з платформ для спілкування та розваг на потужні інструменти впливу, які активно використовуються для політичної боротьби, поширення ідеологій та маніпулювання громадською думкою. Цей феномен набув особливої актуальності з огляду на зростаючу роль інформаційних технологій у формуванні світогляду громадян та їхніх політичних уподобань.

Соціальні мережі як Facebook, Twitter, Instagram, TikTok, Telegram та інші стали ареною для інформаційного протистояння різних політичних сил, державних та недержавних акторів. Їхня ефективність як інструменту боротьби обумовлена кількома факторами. По-перше, це масовість охоплення аудиторії – мільярди користувачів щоденно споживають контент через ці платформи. По-друге, швидкість поширення інформації – новини та меседжі розповсюджуються практично миттєво, без традиційних журналістських фільтрів та перевірок. По-третє, соціальні мережі забезпечують таргетування – можливість спрямовувати контент на конкретні групи населення, враховуючи їхні демографічні характеристики, інтереси та вподобання.

Використання соціальних мереж для політичної боротьби найбільш яскраво проявляється під час виборчих кампаній. Політичні сили створюють розгалужені системи аккаунтів, груп та спільнот, через які поширюють свої меседжі, мобілізують прихильників та дискредитують опонентів. Прикладом успішного використання соціальних мереж стала передвиборча кампанія Барака Обами у 2008 році, коли його команда вперше масштабно застосувала цифрові інструменти для залучення виборців. Відтоді технології значно еволюціонували, і сьогодні політичні кампанії в соціальних мережах

включають складні стратегії з використанням великих даних, штучного інтелекту та психологічних технік впливу.

Особливої уваги заслуговують маніпулятивні технології, що застосовуються в соціальних мережах. Серед них – створення та поширення дезінформації, використання ботів і тролів, формування "інформаційних бульбашок", емоційна маніпуляція. Дезінформація, або "фейкові новини", стала справжньою проблемою для інформаційного простору. Неправдиві або викривлені повідомлення створюються з метою підірвати довіру до певних осіб, організацій або явищ, посіяти паніку або розпалити ворожнечу між різними групами населення.

Боти і тролі – це специфічні інструменти інформаційної війни в соціальних мережах. Боти – це автоматизовані аккаунти, які імітують поведінку реальних користувачів, масово поширюючи певний контент або взаємодіючи з публікаціями для штучного підвищення їхньої популярності. Тролі – це реальні люди або групи, які цілеспрямовано провокують конфлікти, поширюють негативні коментарі та дезінформацію, дискредитують опонентів. Їхня діяльність спрямована на поляризацію суспільства, підривання довіри до традиційних інститутів та створення атмосфери невизначеності й тривоги.

"Інформаційні бульбашки" або "ехо-камери" – це явище, коли алгоритми соціальних мереж формують стрічку новин користувача таким чином, що він бачить переважно контент, який відповідає його вже існуючим поглядам та уподобанням. Це призводить до поляризації суспільства, оскільки люди перестають сприймати альтернативні точки зору та критично аналізувати інформацію. Такі "бульбашки" активно використовуються для політичної боротьби – цільовим групам показують лише вигідні для певних сил повідомлення, посилюючи їхні переконання та упередження.

Емоційна маніпуляція є одним з найефективніших інструментів впливу в соціальних мережах. Дослідження показують, що емоційно заряджений контент, особливо той, що викликає обурення, страх або гнів, поширюється значно швидше і охоплює більшу аудиторію. Цим активно користуються для розпалювання конфліктів, дискредитації опонентів та мобілізації прихильників.

Емоційна маніпуляція часто поєднується з апеляцією до базових цінностей та ідентичності людей, що робить її особливо ефективною.

У контексті міждержавних відносин соціальні мережі стали інструментом інформаційної війни та гібридної агресії. Державні та недержавні актори створюють спеціальні підрозділи для ведення інформаційних операцій у соціальних мережах, метою яких є дестабілізація ситуації в інших країнах, підрив довіри до уряду, розпалювання внутрішніх конфліктів. Яскравим прикладом є втручання Росії в президентські вибори у США 2016 року через соціальні мережі, документально підтвержене розслідуваннями американських спецслужб.

Україна стала однією з перших країн, які зіткнулися з масштабною інформаційною агресією через соціальні мережі. З початком російської агресії у 2014 році, а особливо після повномасштабного вторгнення у 2022 році, соціальні мережі перетворилися на важливий фронт протистояння. Росія використовує цілий арсенал інструментів – від дезінформації та пропаганди до таргетованих кампаній з дискредитації української армії та керівництва країни.

Водночас соціальні мережі стали й інструментом опору та мобілізації українського суспільства. Через них поширюється інформація про російські воєнні злочини, організовується волонтерська допомога, збираються кошти для армії, координуються гуманітарні ініціативи. Офіційні аккаунти державних структур та політичних лідерів України використовуються для формування міжнародної підтримки та протидії російській пропаганді.

Протидія маніпуляціям у соціальних мережах є складним завданням, яке вимагає комплексного підходу. Одним з основних напрямків є підвищення медіаграмотності населення – здатності критично оцінювати інформацію, розпізнавати маніпулятивні техніки, перевіряти факти. В Україні реалізуються освітні програми з медіаграмотності для різних вікових груп, але цих зусиль поки недостатньо.

Технологічні компанії, які володіють соціальними мережами, також вживають заходів для боротьби з маніпуляціями – впроваджують алгоритми виявлення фейків, блокують бот-мережі, маркують сумнівний контент. Однак

ефективність цих заходів обмежена, оскільки маніпулятивні технології постійно еволюціонують та адаптуються до нових умов.

Державне регулювання інформаційного простору соціальних мереж є контроверсійним питанням. З одного боку, існує необхідність захисту інформаційного суверенітету та протидії зовнішнім інформаційним загрозам. З іншого – надмірне регулювання може призвести до обмеження свободи слова та використання цензури в політичних цілях. Пошук балансу між безпекою та свободою в цифровому просторі залишається одним з головних викликів для сучасних демократій.

У науковому дискурсі все частіше обговорюється концепція "платформної відповідальності" – підхід, за якого соціальні мережі та інші цифрові платформи несуть більшу відповідальність за контент, що поширюється через них, та активніше протидіють зловживанням. Прикладом реалізації цієї концепції є європейський Акт про цифрові послуги (Digital Services Act), який встановлює нові вимоги до платформ щодо модерації контенту та протидії дезінформації.

Важливим напрямком протидії маніпуляціям є розвиток незалежної журналістики, зокрема фактчекінгових проєктів, які спеціалізуються на перевірці інформації в соціальних мережах. В Україні діють такі ініціативи як StopFake, VoxCheck, "По той бік новин", які систематично викривають фейки та маніпуляції, навчають аудиторію критично оцінювати інформацію.

Феномен використання соціальних мереж як інструменту боротьби та маніпуляції вимагає подальшого дослідження та розробки ефективних стратегій протидії. Це особливо актуально в умовах російсько-української війни, коли інформаційне протистояння набуває екзистенційного значення для майбутнього України та демократичного світу в цілому.

У підсумку, соціальні мережі як інструмент боротьби та маніпуляції стали невід'ємною частиною сучасного політичного та інформаційного ландшафту. Їхнє використання для впливу на громадську думку, політичної боротьби та інформаційних операцій вимагає від суспільства, держави та

технологічних компаній нових підходів до забезпечення інформаційної безпеки та розвитку критичного мислення громадян.

Список використаних джерел

1. Горова С. В. Особа в інформаційному суспільстві: виклики сьогодення : монографія / С. В. Горова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2019. – 452 с.
2. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни / Г. Г. Почепцов. – Київ : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2022. – 504 с.
3. Петрик В. М. Соціальні мережі: проблеми інформаційної безпеки : навчальний посібник / В. М. Петрик, О. О. Штоквиш, В. І. Полевий ; за ред. проф. В. М. Петрика. – Київ : ПП "Золоті Ворота", 2021. – 320 с.
4. Смола Л. Є. Аспекти нелінійної війни в контексті українського конфлікту / Л. Є. Смола // Політичне життя. – 2021. – № 2. – С. 112–118.
5. Грищук Р. В. Основи кібернетичної безпеки : монографія / Р. В. Грищук, Ю. Г. Даник. – Житомир : ЖНАЕУ, 2020. – 636 с.

Павликівський Дмитро Вікторович
Студент 3 курсу, групи ПЗ-23.2-1-іpsv-if,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»
Науковий керівник:
Дума Зіновій Євгенович
старший викладач кафедри права та гуманітарних дисциплін
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖУРНАЛІСТА В ЗОНІ БОЙОВИХ ДІЙ

Журналістська діяльність в умовах збройного конфлікту завжди пов'язана з підвищеним ризиком та особливою відповідальністю. Представники медіа, які працюють у зоні бойових дій, виконують надзвичайно важливу місію – вони доносять до світової спільноти правдиву інформацію про події, фіксують порушення прав людини та військові злочини, стають свідками історичних подій. Проте саме через таку значущість їхньої роботи журналісти часто опиняються під загрозою та потребують особливого правового захисту.

Правовий статус журналіста в зоні бойових дій регулюється як міжнародним гуманітарним правом, так і національним законодавством. У міжнародному контексті ключовими документами є Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них 1977 року. Відповідно до цих документів, журналісти, які працюють у районах збройного конфлікту, розглядаються як цивільні особи і користуються захистом, що надається цивільному населенню, доки вони не беруть безпосередньої участі у воєнних діях.

Стаття 79 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій прямо вказує, що "журналісти, які перебувають у небезпечних професійних відрядженнях у районах збройного конфлікту, розглядаються як цивільні особи" і "користуються захистом відповідно до Конвенцій та цього Протоколу за умови, що вони не вчиняють дій, які несумісні з їхнім статусом цивільних осіб".

Однак статус журналіста має свої особливості порівняно зі статусом інших цивільних осіб. Насамперед, це пов'язано з професійною необхідністю перебувати безпосередньо в зоні бойових дій, мати доступ до військових

об'єктів, спілкуватися з комбатантами та свідками подій. Така діяльність потребує спеціального регулювання.

У міжнародній практиці розрізняють дві категорії журналістів, які працюють у зоні бойових дій: воєнні кореспонденти та незалежні журналісти. Воєнні кореспонденти офіційно акредитовані при збройних силах однієї зі сторін конфлікту і у випадку полону мають право на статус військовополоненого згідно зі статтею 4 Третьої Женевської конвенції. Незалежні журналісти, які не мають такої акредитації, зберігають статус цивільних осіб відповідно до Четвертої Женевської конвенції.

Українське законодавство також містить норми щодо статусу журналістів у зоні бойових дій. Закон України "Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів" передбачає, що журналістська діяльність у зоні бойових дій прирівнюється до виконання службових обов'язків у особливо небезпечних умовах і передбачає відповідну державну підтримку та соціальний захист.

Особливе значення для правового статусу журналістів має Закон України "Про інформацію" та Закон України "Про доступ до публічної інформації", які гарантують право на отримання інформації, у тому числі в зоні проведення бойових дій, з урахуванням обмежень, пов'язаних із державною таємницею та національною безпекою.

Військові операції в Україні з 2014 року значно вплинули на правове регулювання журналістської діяльності в зоні бойових дій. Було розроблено спеціальні процедури акредитації журналістів у зоні проведення Антитерористичної операції (АТО), а згодом – Операції Об'єднаних сил (ООС). Ці процедури включають отримання спеціальних перепусток, проходження інструктажів з безпеки, дотримання режиму таємниці щодо переміщення військ та розташування військових об'єктів.

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну в лютому 2022 року правове регулювання журналістської діяльності в зоні бойових дій зазнало подальших змін. Зокрема, було посилено вимоги до акредитації, журналістам заборонили розкривати інформацію про місця

влучання ракет до того, як це офіційно зроблять представники Збройних Сил України або інших уповноважених органів, запроваджено обмеження на фіксацію роботи систем протиповітряної оборони.

Важливою складовою правового статусу журналіста в зоні бойових дій є захист від переслідування за професійну діяльність. Міжнародне гуманітарне право забороняє напади на журналістів і передбачає, що навмисні напади на цивільних осіб, включаючи журналістів, є воєнним злочином. Проте статистика свідчить, що журналісти залишаються однією з найбільш уразливих груп під час збройних конфліктів.

Особливої уваги заслуговує питання відповідальності журналістів за поширення інформації, що може нашкодити національній безпеці або містити ознаки пропаганди війни. В умовах збройного конфлікту зростає важливість дотримання журналістами професійних стандартів та етичних норм. Міжнародні організації, такі як Міжнародна федерація журналістів, Комітет захисту журналістів, "Репортери без кордонів", розробили спеціальні керівництва для журналістів, які працюють у зонах конфліктів, щоб допомогти їм дотримуватись балансу між правом на інформацію та вимогами безпеки.

Серйозним викликом для правового статусу журналістів у зоні бойових дій є проблема ідентифікації. Згідно з міжнародним гуманітарним правом, журналісти мають право носити спеціальні розпізнавальні знаки (наприклад, наруканні пов'язки з написом "PRESS" або "TV"), але це не є обов'язковим. У той же час використання військового камуфляжу або форми може призвести до втрати статусу цивільної особи. Крім того, журналісти не повинні безпосередньо брати участь у бойових діях, інакше вони втрачають право на захист як цивільні особи.

Окремим аспектом є питання страхування журналістів, які працюють у зоні бойових дій. Українське законодавство передбачає обов'язкове страхування журналістів, які відряджаються до місць надзвичайних подій або в зони бойових дій. Однак на практиці такі страхові програми часто недостатньо адаптовані до специфічних ризиків, з якими стикаються журналісти в умовах конфлікту.

Таким чином, правовий статус журналіста в зоні бойових дій є багатограним і складним. Він включає як особливі права, пов'язані з необхідністю виконання професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику, так і додаткові обов'язки, обумовлені вимогами безпеки та захисту національних інтересів. Ефективний захист прав журналістів у зоні бойових дій потребує як удосконалення національного законодавства, так і забезпечення дотримання норм міжнародного гуманітарного права всіма сторонами конфлікту.

Український досвід останніх років демонструє, що навіть у найскладніших умовах збройного конфлікту можливо підтримувати належний рівень свободи преси та забезпечувати захист прав журналістів. Проте це вимагає постійної уваги з боку держави, міжнародних організацій, медіаспільноти та громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Буроменський М. В. Міжнародно-правовий захист журналістів у збройних конфліктах: монографія / М. В. Буроменський, В. М. Камишанський. – Харків: Право, 2021. – 286 с.
2. Погорелова І. С. Правові аспекти діяльності журналістів в умовах збройних конфліктів // Інформаційне право. – Київ, 2022. – № 2. – С. 45-59.
3. Шевченко Т. С. Особливості журналістської діяльності в умовах інформаційної війни: правовий аспект / Т. С. Шевченко, О. Д. Кузьменко // Український інформаційний простір. – Київ: Київський національний університет культури і мистецтв, 2023. – Вип. 11. – С. 78-94.
4. Дорош М. В. Безпека журналістів під час збройних конфліктів: міжнародний досвід і українські реалії: навчальний посібник / М. В. Дорош. – Львів: Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2020. – 198 с.

Поліник Володимир Іванович

студент 3 курсу, групи ПЗ-23.2-1-if,

Івано-Франківської філії Університету «Україна»

Науковий керівник:

Жовнірчик Людмила Іванівна

викладач кафедри інформаційних технологій та програмування,

Івано-Франківської філії Університету «Україна»

ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ БАЗ ДАНИХ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

У реаліях сучасної інформаційної війни захист журналістських баз даних стає критично важливим елементом безпеки медіаінфраструктури. Атаки на інформаційні ресурси, спроби викривлення фактів та несанкціонований доступ до чутливої інформації не лише загрожують журналістам, а й підривають довіру до незалежної журналістики в цілому. У цьому контексті зростає значення комплексного підходу до захисту даних, що поєднує сучасні технологічні рішення, ефективні організаційні стратегії та нормативно-правове регулювання. Особливу роль у забезпеченні цілісності та безпеки журналістської інформації відіграють новітні технології, зокрема блокчейн та штучний інтелект, які відкривають нові можливості для протидії кіберзагрозам і спробам маніпуляції даними.

В умовах ескалації інформаційної війни журналістські бази даних стали однією з ключових мішеней для зловмисників, адже вони містять чутливу інформацію, джерела, розслідування та інші критично важливі матеріали. Серед найнебезпечніших загроз — кібератаки, такі як DDoS, які спрямовані на блокування доступу до інформаційних ресурсів, та ransomware-атаки, що шифрують архіви з журналістськими матеріалами з вимогою викупу. Також поширені SQL-ін'єкції та фішинг, які дають змогу отримати несанкціонований доступ до джерел та внутрішньої інформації редакцій. Окремо стоїть загроза маніпуляцій контентом — навмисне перекручування або підміна даних з метою

дискредитації медіа чи дезінформації аудиторії. До цього додається і ризик втрати даних унаслідок технічних збоїв чи людського фактору.

Ефективний захист журналістських баз неможливий без використання сучасних технологічних засобів. Шифрування (наприклад, AES-256 або end-to-end) дозволяє зберігати конфіденційність матеріалів як під час зберігання, так і передачі. Багаторівнева аутентифікація (MFA) та рольове управління доступом (RBAC) допомагають гарантувати, що лише уповноважені журналісти або редактори можуть працювати з критичними базами. Регулярне резервне копіювання даних у хмарні сховища з географічним рознесенням знижує ризик втрати матеріалів у разі кібератаки. Технології блокчейн забезпечують прозорість та незмінність логів дій, що важливо при захисті цифрових доказів, розслідувань та джерел. Штучний інтелект виявляє потенційні вторгнення, фішингові кампанії чи спроби викрадення даних у режимі реального часу.

Проте захист не обмежується лише технічними засобами. Дотримання міжнародних стандартів інформаційної безпеки, таких як ISO 27001 або NIST, дозволяє редакціям впроваджувати системний підхід до оцінки ризиків та захисту даних. Створення національних структур, таких як CERT-UA в Україні, допомагає координувати дії ЗМІ у разі масових атак. Не менш важливим є навчання редакційного персоналу — від звичайних журналістів до ІТ-відділів — з питань кібергігієни, розпізнавання фішингу, виявлення загроз та правильного поводження з цифровими джерелами.

Реальні кейси підтверджують важливість цілісного підходу. Під час атак на українські медіа в період активних бойових дій вдалося зберегти журналістські архіви завдяки офлайн-резервам і децентралізованому зберіганню даних. В Естонії, яка активно використовує блокчейн у цифровому урядуванні, було успішно захищено доступ до конфіденційної інформації в умовах зовнішнього втручання. Ці приклади демонструють, що лише поєднання технологій, нормативної підтримки, компетентного персоналу та міжнародної взаємодії може забезпечити стійкість журналістської інфраструктури.

Інформаційна війна вимагає від журналістики не лише оперативності, а й високого рівня захищеності. Шифрування, блокчейн і штучний інтелект

формують технічну основу захисту, однак без належного управління, стандартів безпеки й підтримки з боку держави та міжнародної спільноти ці технології залишаються вразливими. Сьогоднішні інвестиції у безпеку журналістських даних — це гарантія збереження правди, довіри та свободи слова в умовах глобальних загроз.

Список використаних джерел

1. NIST Cybersecurity Framework.
2. ISO/IEC 27001:2022.
3. Clarke R., Knake R. Cyber War: The Next Threat to National Security.
4. Кейс: Захист енергосистеми України (2015).

Сокіл Руслан Романович

студент 1 курсу, групи ЖР-24-2 фмб-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

Науковий керівник:

Прокопів Леся Миколаївна

викладач циклової комісії «Журналістика»
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

РОЛЬ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МІЖ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БОРОТЬБОЮ ТА СЛУЖІННЯМ СУСПІЛЬСТВУ

Війна є екстремальною суспільною кризою, яка ставить перед журналістикою надзвичайно складні виклики та покладає особливу відповідальність. У цей період журналістська діяльність перестає бути лише фіксацією подій, набуваючи критично важливого значення для національної безпеки, суспільної стійкості та збереження людяності.

Журналістика, як ключовий елемент інформаційного простору, опиняється на передовій боротьби за правду, впливаючи на думки та настрої як власного населення, так і міжнародної спільноти. Її діяльність перестає обмежуватися звичайним висвітленням подій, стаючи вагомим фактором у формуванні національної стійкості, протидії ворожій пропаганді та документуванні злочинів.

Основні функції журналістики під час війни

Під час війни журналістика виконує низку життєво важливих функцій, серед яких можна виділити наступні:

1. **Забезпечення доступу до достовірної інформації:** В умовах інформаційного вакууму та активного поширення фейків, професійна журналістика є основним джерелом об'єктивної та перевіреної інформації. Репортери на місцях подій, ризикуючи власним життям, збирають факти, документують наслідки бойових дій та надають суспільству картину реальності, яка є критично важливою для прийняття обґрунтованих рішень.

2. **Протидія дезінформації та пропаганді:** Війна неминує супроводжується активною інформаційною боротьбою. Ворожі сили

використовують пропаганду та дезінформацію для підриву морального духу населення, розпалювання ворожнечі та викривлення реальності. Журналісти відіграють ключову роль у викритті фейків, спростуванні маніпуляцій та наданні аудиторії збалансованої перспективи.

3. Документування воєнних злочинів та порушень прав людини: Ретельне документування подій війни, включаючи свідчення жертв, фото- та відеоматеріали, є надзвичайно важливим для майбутнього притягнення винних до відповідальності. Журналісти, фіксуючи факти воєнних злочинів, геноциду та інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, сприяють встановленню справедливості та запобіганню подібним трагедіям у майбутньому.

4. Підтримка суспільного діалогу та національної єдності: В умовах війни суспільство переживає глибокі потрясіння та розколи. Журналістика може слугувати платформою для відкритого та конструктивного діалогу між різними соціальними групами, сприяючи порозумінню, співчуттю та формуванню спільного бачення майбутнього. Висвітлення історій звичайних людей, їхньої мужності та стійкості, зміцнює національну єдність та підтримує моральний дух.

5. Інформування міжнародної спільноти: Репортажі з зони конфлікту є важливим джерелом інформації для міжнародної спільноти, формуючи громадську думку та впливаючи на політичні рішення. Об'єктивне висвітлення подій може спонукати міжнародні організації та уряди інших країн до надання допомоги, запровадження санкцій проти агресора та пошуку шляхів мирного врегулювання.

Етичні виклики журналістики під час війни

Робота журналіста в умовах війни пов'язана з численними етичними дилемами. Необхідність швидко та точно інформувати суспільство часто вступає в конфлікт з вимогами безпеки, збереження таємниці та уникнення розпалювання ненависті. Серед ключових етичних викликів можна виділити:

- **Баланс між інформуванням та національною безпекою:** Журналісти повинні усвідомлювати потенційні наслідки публікації певної

інформації, яка може зашкодити обороноздатності країни або поставити під загрозу життя людей. Пошук балансу між правом суспільства на інформацію та необхідністю захисту національних інтересів є одним з найскладніших завдань.

- **Уникнення мови ненависті та розпалювання ворожнечі:** Війна часто супроводжується емоційно зарядженою риторикою та демонізацією ворога. Журналісти повинні свідомо уникати використання мови ненависті, яка може поглибити конфлікт та ускладнити майбутнє примирення.

- **Забезпечення безпеки журналістів:** Робота в зоні бойових дій є надзвичайно небезпечною. Забезпечення фізичної та психологічної безпеки журналістів, а також їхнього доступу до необхідних ресурсів, є першочерговим завданням медіаорганізацій.

- **Дотримання принципів об'єктивності та неупередженості:** Навіть в умовах війни, коли емоції можуть бути сильними, журналісти повинні прагнути до об'єктивного висвітлення подій, уникаючи одностороннього подання інформації та пропагандистських кліше.

Роль журналістики не обмежується періодом активних бойових дій. Після завершення війни журналісти можуть відіграти важливу роль у процесах відновлення та примирення. Їхня діяльність може сприяти:

- **Подоланню травми та сприянню психологічній реабілітації:** Висвітлення історій тих, хто пережив війну, надання інформації про доступні психологічні послуги та створення платформ для обміну досвідом може допомогти суспільству подолати травму та повернутися до нормального життя.

- **Встановленню справедливості та притягненню винних до відповідальності:** Продовження документування воєнних злочинів та підтримка публічного обговорення питань відповідальності сприяють встановленню справедливості та запобігають безкарності.

- **Побудові діалогу та примиренню між конфліктуючими сторонами:** Створення майданчиків для діалогу, висвітлення історій про співпрацю та взаємодопомогу, а також сприяння критичному осмисленню минулого можуть стати важливими кроками на шляху до примирення.

- **Зміцненню демократичних інститутів та громадянського суспільства:** Незалежна та професійна журналістика є запорукою розвитку демократії та сильного громадянського суспільства, що є важливим для запобігання майбутнім конфліктам.

Таким чином журналістська діяльність під час війни є критично важливим елементом інформаційної екосистеми, що впливає на національну безпеку, суспільну стійкість та міжнародну підтримку. Виконуючи функції джерела достовірної інформації, інструменту протидії дезінформації, документування воєнних злочинів та підтримки суспільного діалогу, журналісти несуть величезну відповідальність перед суспільством. Подолання етичних викликів та збереження професійних стандартів в умовах конфлікту є запорукою того, що журналістика зможе виконати свою місію та зробити вагомий внесок у майбутнє відновлення та примирення. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення конкретних практик та інноваційних підходів у висвітленні воєнних конфліктів, а також на аналіз впливу нових медіа та соціальних мереж на журналістську діяльність в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Медіа під час війни: Мирослава Гонгадзе про самоцензуру, марафон та відкритість. Суспільне культура. URL: <https://suspilne.media/487876-media-pid-cas-vijni-mirolava-gongadze-pro-samocenzuru-marafon-ta-vidkritist/>.
2. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 р. №3269-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.
3. Скрипнюк О. Свобода думки і слова: конституційно-правові гарантії в Україні / О. Скрипнюк // Юридична Україна. – 2023. – № 3. – С. 28-32
4. Жугай В. Особливості роботи журналістів в умовах інформаційної війни.// <https://dspace.onua.edu.ua/items/224cea7b-83e8-4b09-91e6-687c589a0966>
5. А. О. Русавська, Т. В. Михайліна // Проблеми реалізації свободи слова в умовах збройної агресії <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/view/14912>

Шекеряк Ганна Михайлівна,
Заслужена журналістка України, викладачка
циклової комісії журналістики
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

МОВЧАТИ НЕ МОЖНА ПИСАТИ: ВНУТРІШНЯ БОРОТЬБА МИТЦЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Під час війни суспільство переживає не лише фізичну загрозу, а й глибоку духовну кризу. У такі моменти постає гостра потреба в осмисленні подій, в їх фіксації, у створенні символів, які допомагають не втратити себе. Саме тут мистецтво — і зокрема слово — виконує свою глибинну місію. Воно стає не лише засобом фіксації реальності, а й механізмом внутрішньої опори, джерелом колективної стійкості.

Митець у час війни знаходиться між двома полюсами — мовчанням і потребою говорити. Мовчання виникає з безсилля перед масштабом трагедії, з остраху перед недоречністю, з особистої втрати. Але поряд із тим живе відчайдушне бажання зберегти голос, відтворити досвід, щоб інші — майбутні покоління — знали правду. Відтак, творити — означає боротися, не дати знищити гідність, пам'ять, істину.

Художнє слово у воєнний час перетворюється на документ, на моральний акт, на спосіб сказати світові, що ми існуємо, боремося і не здаємося. Поезія стає не лише засобом естетичного вираження, а й щитом, який охороняє національну ідентичність. В умовах інформаційної війни мистецтво виконує функцію спротиву — не політичного, а глибоко людського.

Зокрема, українська поезія воєнного часу стала місцем голосу звичайних людей — матерів, вдів, воїнів, журналістів, дітей. Через неї промовляє ціла нація. Поетичні тексти стали простором пам'яті та болю, що дозволяє кожному читачеві доторкнутися до внутрішнього переживання війни — не статистикою, а серцем.

Мистецьке осмислення війни також є формою психологічного порятунку. Для багатьох митців написання — це шлях подолання внутрішньої

травми, спосіб структурувати хаос, впоратися з особистою трагедією. Через слово вони повертають собі контроль над реальністю, яку розриває війна.

Окрім цього, в умовах війни роль митця змінюється. Він більше не просто творець — він свідок, літописець, голос загиблих, носій пам'яті. Його відповідальність зростає — бо кожне слово в такий час має вагу, може рятувати або руйнувати. Тому поетика стає етикою. І тому не кожен рядок доречний, але кожен справжній — необхідний.

Водночас суспільство має не забувати про потребу підтримки таких голосів. Культурний фронт — не менший за військовий. Видання книжок, популяризація літератури, поширення творів про війну — це спосіб зберегти націю не лише фізично, а й духовно. Бо війна закінчиться, а слово залишиться. І саме слово буде відповідати перед історією.

Мовчати під час війни — означає зрадити правді, яку несе на собі кожен український митець, кожна людина, що вміє відчувати. Писати — це не акт творчого самоствердження, а глибока внутрішня потреба, єдина можливість вижити емоційно, коли довкола розпадається світ. У часи великого болю і втрат слово перетворюється на зброю, на захист, на літопис. Воно бере на себе тягар того, чого не витримує мовчання.

Поезія у воєнний час набуває особливої сили, стає не просто виявом індивідуального голосу, а простором колективної пам'яті. У кожному рядку — слід загиблих, біль матерів, гнів бійців, надія дітей. Це не вигадка і не риторика — це жива документалістика душі, здатна пробуджувати, викривати, свідчити.

Особистий досвід втрати похресника на фронті став точкою неповернення і каталізатором нового етапу творчості. Після цього моменту писати стало внутрішнім обов'язком. Створення книги «Горять свічки на серці України» стало поштовхом до втілення особистого болю у спільну пам'ять. Саме тоді поезія перейшла у документ, а документ — у поезію. Межа між жанрами стерлася, залишилась лише щирість.

Творчість у часі війни — це форма спротиву, форма молитви, форма внутрішньої розмови з тими, хто не повернеться. Кожен твір — це крик, зафіксований на папері, це відлуння не лише слів, а й життів. Це ще й відповідь

тим, хто вважає культуру другорядною — коли мовчать гармати, саме вона говорить правду.

Особливої ваги набуває жіночий голос у літературі воєнного часу. Він об'єднує материнську ніжність і материнське прокляття, любов і безмежну втрату. Такий голос — не тихий і не лагідний. Він ріже, бо має право на біль.

Повернення до літературного простору через книги «Осінні бриндуші» та «Моя війна» після довгої творчої перерви стало актом не самореалізації, а служіння. Війна не питає, чи готовий ти знову писати — вона змушує говорити, навіть якщо хочеться мовчати. І цей голос — справжній, бо походить з глибини втрат і надії.

Книжка «Моя війна» — це не просто збірка поезій, це літопис душі в час катастрофи. У кожному слові — свічка за полеглим, свідчення для майбутнього і розправа з тими, хто мовчав. Якщо ми не скажемо світу, що переживає Україна, то замість нас говоритимуть чужі. І тоді пам'ять перетвориться на брехню.

Поезія сьогодні — це також форма фронту. Культурного, ідеологічного, морального. Тому кожна книжка, передана на передову, кожен вірш, прочитаний солдатом, — це маленька перемога у великій війні. Писати — це стояти. Писати — це не дати забути. Писати — це перемагати.

Список використаних джерел

1. Українська поезія в умовах війни: нові смисли і виклики // Український літературний портал. – Режим доступу: <https://litukraina.org.ua/poeziya-v-umovakh-vijny>
2. Кундрат І. Поезія на передовій: як слово стає зброєю / Ірина Кундрат // Дзвін. – 2023. – № 4. – С. 52–58.
3. Данилюк Г. Моя війна: поетична збірка. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2024. – 104 с.
4. Войцехівський О. Травма війни у сучасному українському письменстві / Олександр Войцехівський // Слово і час. – 2023. – № 7. – С. 17–22.

Шиптур Роман Романович,
студент 1 курсу, групи ЖР-24-1 фмб-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»
Науковий керівник:
Шекеряк Ганна Михайлівна,
викладач циклової комісії «Журналістика»
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

ПОШУК БАЛАНСУ МІЖ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА СВОБОДОЮ СЛОВА

В умовах сучасних викликів та загроз пошук балансу між інформаційною безпекою держави та свободою слова стає одним із найскладніших завдань демократичного суспільства. Особливої гостроти це питання набуває в контексті збройних конфліктів, коли інформаційний простір перетворюється на повноцінний театр бойових дій, а слово стає зброєю не менш потужною, ніж традиційні засоби ведення війни.

Свобода слова як фундаментальна цінність демократії має глибоке філософське та правове підґрунтя. Вона є запорукою розвитку плюралізму думок, громадянського суспільства та механізмом контролю за владою. Водночас, в умовах зовнішньої агресії набуває критичного значення збереження інформаційного суверенітету держави, протидія ворожій пропаганді та захист національної безпеки. Саме в цьому контексті виникає необхідність віднайти тонку межу між правомірним обмеженням свободи слова та цензурою.

Інформаційна безпека передбачає захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави в інформаційній сфері. Вона включає захист від деструктивних інформаційних впливів, збереження інформаційного суверенітету та формування стійкості суспільства до маніпуляцій. У воєнний час ці завдання набувають екзистенційного характеру для держави, оскільки інформаційні атаки спрямовані на підрив морального духу населення, дискредитацію оборонних зусиль та поширення паніки.

Проте будь-які обмеження свободи слова мають відповідати демократичним стандартам, серед яких – легітимна мета, необхідність у демократичному суспільстві та пропорційність. Відповідно до міжнародно-правових документів, зокрема Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та Європейської конвенції з прав людини, обмеження свободи вираження поглядів допустимі лише для захисту національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку та прав інших осіб.

Практичне втілення цих принципів потребує створення прозорих механізмів регулювання інформаційного простору та чітких критеріїв для визначення контенту, що становить загрозу національній безпеці. Особливої уваги заслуговує діяльність медіа, які мають служити джерелом об'єктивної інформації навіть у найскладніших умовах. Необхідно розробити модель "відповідального інформування", яка дозволить журналістам виконувати свою професійну місію, не створюючи загроз для безпеки держави.

Важливим аспектом у пошуку балансу є питання протидії дезінформації. Фейки та маніпуляції стають ефективною зброєю в руках агресора, спрямованою на дестабілізацію суспільства. Протидія цим явищам потребує комплексного підходу, що включає як державні механізми, так і саморегуляцію медіаспільноти. Створення незалежних фактчекінгових платформ, розвиток медіаграмотності населення та співпраця з технологічними компаніями можуть стати ефективними інструментами боротьби з дезінформацією без надмірного обмеження свободи слова.

Окремої уваги заслуговує діяльність соціальних медіа та месенджерів, які стали важливим каналом поширення інформації. Їх регулювання потребує особливого підходу, що враховує глобальний характер цих платформ та технологічні можливості для оперативного реагування на деструктивний контент. Модель співпраці між державними органами та технологічними компаніями має базуватися на прозорих процедурах та можливості оскарження рішень про блокування контенту.

Досвід демократичних країн, які стикалися з воєнними загрозами, свідчить про можливість створення моделі регулювання інформаційного простору, що

поєднує ефективну протидію ворожим інформаційним впливам із збереженням ключових принципів свободи слова. Така модель передбачає чітке розмежування повноважень органів державної влади, судовий контроль за їх діяльністю та активну участь громадянського суспільства в процесах моніторингу інформаційного простору.

Варто підкреслити, що обмеження свободи слова в умовах війни мають носити тимчасовий характер та підлягати постійному перегляду з урахуванням зміни безпекової ситуації. Важливо вже на етапі запровадження таких обмежень розробити стратегію поступового їх скасування в постконфліктний період та відновлення повноцінного плюралізму думок в інформаційному просторі.

Пошук балансу між інформаційною безпекою та свободою слова – це динамічний процес, що потребує постійного діалогу між державою, медіаспільнотою та громадянським суспільством. Цей діалог має відбуватися на основі спільного розуміння цінності свободи слова як фундаменту демократії та усвідомлення необхідності захисту інформаційного суверенітету в умовах зовнішніх загроз.

Досвід, накопичений під час війни, може стати підґрунтям для вдосконалення медіа-законодавства та розвитку нових підходів до регулювання інформаційного простору, що враховуватимуть як традиційні цінності свободи слова, так і нові виклики цифрової епохи. Важливо, щоб ці підходи були спрямовані на формування інформаційно стійкого суспільства, здатного протистояти маніпуляціям та зберігати критичне мислення навіть в умовах інформаційної війни.

Отже, пошук балансу між інформаційною безпекою та свободою слова в умовах війни – це не лише юридичне чи технічне питання, але й фундаментальний вибір суспільства щодо цінностей, які воно прагне захистити та розвивати. Цей вибір має бути зроблений на користь демократичних принципів та прав людини, навіть у найскладніших обставинах.

Список використаних джерел

1. Кресін О.В. Міжнародно-правові механізми захисту свободи слова в умовах збройних конфліктів // Держава і право. 2022. Вип. 95. С. 58-67.
2. Мануйлов Є.М., Калиновський Ю.Ю. Інформаційний суверенітет України: сучасні виклики та загрози // Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2021. №3. С. 21-33.
3. Петренко В.В. Особливості діяльності ЗМІ в умовах військового стану: нормативно-правовий аспект // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №5. С. 123-128.
4. Юрченко О.М. Національні інтереси України в інформаційній сфері: правові аспекти захисту // Інформаційне право. 2020. №3. С. 41-49.
5. Яворська Г.М., Яворський В.П. Протидія ворожій дезінформації в українському інформаційному просторі // Стратегічні пріоритети. 2022. №1. С. 126-134.

Шпук Василь Васильович,
студент 1 курсу, групи ЖР-24-1 фмб-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»
Науковий керівник:
Шекеряк Ганна Михайлівна,
викладач циклової комісії «Журналістика»
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

ЦЕНзуРА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ВТРУЧАННЯ ДЕРЖАВИ

В умовах збройного конфлікту питання цензури набуває особливої гостроти та актуальності. Війна змінює усталені правила функціонування суспільства, зокрема й у сфері інформаційних відносин. З одного боку, демократичні цінності та право громадян на отримання інформації залишаються фундаментальними принципами, з іншого – виникає об'єктивна потреба в захисті національної безпеки через обмеження певних інформаційних потоків. Цей баланс між свободою слова та безпековими інтересами визначає межі допустимого втручання держави в інформаційний простір під час війни.

Концепція цензури в контексті демократичного суспільства традиційно розглядається як негативне явище, що суперечить принципам свободи слова та права на інформацію. Однак в умовах екзистенційних загроз, коли інформація може безпосередньо впливати на хід бойових дій, підривати моральний дух населення чи сприяти ворожій розвідці, виникає легітимна потреба у впровадженні певних обмежень. Важливо розрізнати цензуру як інструмент політичних репресій та виправдані інформаційні обмеження, необхідні для забезпечення національної безпеки.

Міжнародне право визнає можливість обмеження свободи слова в інтересах національної безпеки. Стаття 10 Європейської конвенції з прав людини передбачає, що здійснення свободи вираження поглядів може підлягати обмеженням, які "є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської

безпеки". Водночас, такі обмеження мають відповідати критеріям законності, легітимної мети та пропорційності.

Законність передбачає, що будь-які обмеження свободи слова повинні бути закріплені у нормативно-правових актах, прийнятих відповідно до конституційної процедури. Легітимна мета означає, що цензура може застосовуватися лише для захисту визнаних у демократичному суспільстві цінностей, зокрема національної безпеки. Принцип пропорційності вимагає, щоб обмеження не перевищували необхідного рівня та були збалансованими щодо мети, яка переслідується.

У практичній площині межі допустимого втручання держави можна визначити через кілька ключових аспектів:

1. **Військова інформація та державна таємниця.** Найбільш виправданим є обмеження щодо поширення інформації про розташування військових об'єктів, переміщення військ, технічні характеристики озброєння, плани військових операцій тощо. Такі відомості, потрапивши до противника, можуть завдати безпосередньої шкоди обороноздатності країни та поставити під загрозу життя військовослужбовців.

2. **Інформація про втрати та наслідки бойових дій.** Баланс між правом суспільства знати і потребою захисту морального духу населення є особливо складним. Приховування інформації про втрати може підірвати довіру до влади, однак надмірна деталізація та емоційне висвітлення можуть сприяти поширенню паніки. Оптимальним підходом є надання узагальненої інформації з дотриманням етичних норм.

3. **Протидія дезінформації та ворожій пропаганді.** Блокування ресурсів, які цілеспрямовано поширюють неправдиву інформацію або здійснюють інформаційні операції на користь противника, може бути виправданим заходом. Однак такі дії мають спиратися на чіткі критерії та процедури, щоб уникнути зловживань.

4. **Висвітлення діяльності органів влади та критика урядових рішень.** Контроль за інформацією щодо діяльності органів влади під час війни є найбільш дискусійним аспектом цензури. Демократичні принципи вимагають

збереження можливості критики влади навіть у воєнний час, однак така критика не повинна підривати обороноздатність держави чи сприяти ворогу.

Для забезпечення балансу між інформаційними обмеженнями та свободою слова важливо впровадити інституційні запобіжники, які мінімізують ризики зловживань:

1. **Судовий контроль.** Рішення про обмеження поширення інформації мають підлягати оперативному судовому перегляду. Це забезпечить незалежну оцінку пропорційності таких обмежень та захистить від необґрунтованого втручання.

2. **Тимчасовий характер обмежень.** Будь-які форми цензури повинні мати чітко визначені часові межі та підлягати періодичному перегляду з урахуванням зміни безпекової ситуації.

3. **Прозорість процедур.** Суспільство має бути поінформоване про критерії та процедури, за якими відбувається обмеження інформації. Це зменшить ризик зловживань та підвищить рівень довіри до органів влади.

4. **Громадський контроль.** Залучення представників медіаспільноти та громадянського суспільства до моніторингу дотримання балансу між інформаційною безпекою та свободою слова є важливим елементом демократичного контролю.

Досвід демократичних країн, що стикалися з воєнними загрозами, свідчить про можливість впровадження моделі "відповідального інформування" замість прямої цензури. Така модель передбачає співпрацю між органами безпеки та медіа щодо вироблення спільних правил висвітлення чутливих тем. Цей підхід дозволяє зберегти автономію медіа та їхню здатність виконувати контрольну функцію щодо органів влади, одночасно забезпечуючи врахування інтересів національної безпеки.

Особливої уваги заслуговує питання відповідальності за порушення інформаційних обмежень. Санкції мають бути пропорційними та застосовуватися після належної правової процедури. Кримінальна відповідальність може бути виправданою лише у випадках умисного

поширення інформації, що призвела до тяжких наслідків для національної безпеки.

Важливо також враховувати специфіку сучасного інформаційного простору, зокрема роль соціальних мереж та месенджерів у поширенні інформації. Контроль за цими каналами комунікації є технічно складним та потребує співпраці з міжнародними технологічними компаніями. При цьому такий контроль має здійснюватися з урахуванням права на приватність та захист персональних даних.

У контексті постконфліктного періоду особливого значення набуває питання поступового скасування інформаційних обмежень та відновлення повноцінного функціонування свободи слова. Важливо розробити стратегію переходу, яка забезпечить повернення до демократичних стандартів без створення загроз для національної безпеки.

Отже, цензура в умовах війни залишається складним етичним та правовим питанням, яке потребує збалансованого підходу. Межі допустимого втручання держави в інформаційний простір визначаються необхідністю забезпечення національної безпеки з одного боку та збереженням демократичних цінностей з іншого. Оптимальна модель передбачає запровадження чітких, прозорих та обмежених у часі механізмів контролю за інформацією, що можуть становити загрозу національній безпеці, з одночасним збереженням можливості для критичного дискурсу та плюралізму думок у суспільстві.

Список використаних джерел

6. Афонін Е.А., Мартинов А.Ю. Цензура в умовах війни: нормативно-правові аспекти//Актуальні проблеми держави і права. 2022. №4. С. 17-25.
7. Бурковський П.А. Проблеми цензури в умовах збройного конфлікту: український вимір // Стратегічні пріоритети. 2022. №2. С. 110-118.
8. Величко М.В. Межі інформаційної діяльності ЗМІ в особливий період: правові аспекти // Інформаційне право. 2022. №1. С. 34-42.

9. Марченко О.В. Обмеження свободи слова в умовах воєнного стану: порівняльно-правовий аналіз // Порівняльно-аналітичне право. 2022. №1. С. 54-62.
10. Пучков О.О. Правові аспекти обмеження свободи слова в умовах воєнного стану: європейський досвід та українські реалії // Право і суспільство. 2021. №6. С. 123-130.

Царевич Роман Ярославович,
студент 1 курсу, групи ЖР-24-2 фмб-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

Науковий керівник:

Головашкін Олег владиславович,
викладач циклової комісії «Журналістика»
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

СВОБОДА СЛОВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Свобода слова – це право людини на вільне висловлювання думок, ідей та інформації без будь-яких обмежень або цензури. Це право визнано багатьма міжнародними та національними законами та статутами про права людини. Свобода слова є однією з найважливіших громадянських свобод, яка гарантується законодавством України. Українська Конституція гарантує право на свободу думки та слова, право на інформацію, а також право на вільне поширення ідеї та інформації [1, с. 1067].

Проте у часи війни, коли на кону – життя громадян, територіальна цілісність і національна безпека, ця свобода постає перед низкою серйозних викликів. Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, уряд України вимушено вжив низку заходів для захисту національної безпеки, серед яких – тимчасове обмеження деяких конституційних прав і свобод, зокрема й права на свободу слова.

Згідно з Конституцією України (ст. 64), у період воєнного чи надзвичайного стану деякі права можуть бути обмежені, якщо це обумовлено необхідністю оборони країни. Це означає, що право вільно висловлювати думки, збирати та поширювати інформацію залишається чинним, але діє в межах особливого правового режиму. Тому на сьогодні не менш важливим завданням є забезпечення інформаційної безпеки України та віднайдіння балансу між реалізацією права на свободу слова в комунікаціях та інформаційною безпекою країни [2, с. 20].

Саме тому українська влада просить громадян зменшити обсяг свободи слова та поширення інформації та забороняє:

–Публікувати фото, відео або повідомлення, де можна ідентифікувати (місце дислокації українських військ, пересування військової техніки, наслідки обстрілів (до офіційного звіту від влади);

–Оприлюднення стратегічної чи військової інформації без погодження з військовими структурами (маршрути евакуації, дата початку операцій);

–Поширення проросійських наративів та фейкової інформації (заперечувати чи виправдовувати збройну агресію рф, прославляти російських військових чи окупацію, поширювати дезінформацію, яка шкодить обороні України);

–Принижувати гідність воїнів, поширювати зневажливі висловлювань чи деструктивних закликів підпадають під **кримінальну відповідальність**;

–Будь-яке співробітництво з ворогом — навіть в інформаційному полі — вважається державною зрадою або колабораційною діяльністю.

Значних обмежень під час воєнного стану зазнає журналістська діяльність. Головною метою ЗМІ в сучасних умовах, в яких опинилася вся країна та її громадяни, є висвітлення актуальної, достовірної інформації для населення, уникаючи при цьому завдання шкоди стратегічним планам нашої держави. Останнім часом значну увагу зосереджено на дотриманні стандарту, достовірності і точності матеріалів, що подають в етери телеканалів, радіо чи онлайн, адже не можна недооцінювати вплив медійної системи на інформування населення та настрої громадян. Правила роботи затверджені наказом №73, який регулює порядок акредитації представників ЗМІ під час воєнного стану, визначає перелік інформації, яку не можна розголошувати, встановлює порядок роботи журналістів в зоні ведення бойових дій [3, с. 139].

У таких умовах роль журналіста, блогера, громадянина трансформується – від вільного мовця до відповідального учасника інформаційного фронту. Свобода слова не скасовується повністю, але перетворюється на свободу зі свідомим обмеженням, продиктованим обставинами війни.

Це вимагає від суспільства переосмислення самого поняття інформаційної свободи. Адже сьогодні сказане чи написане слово має не тільки вагу – воно має потенційну силу впливу на хід бойових дій, безпеку військових підрозділів і навіть на моральний дух населення. Саме тому кожен громадянин має усвідомлювати: слово під час війни – це або броня, або зброя, яка може вдарити по своїх.

Етичний аспект тут полягає у формуванні нової журналістської культури, де головними цінностями є відповідальність за контекст, обережність у формулюваннях, дотримання стандартів точності, верифікації та ненадання переваги швидкості над правдивістю.

Крім того, важливо наголошувати на тому, що свобода слова не означає свободу шкодити. Її мета – не лише забезпечення плюралізму думок, а й створення простору для єдності, гідності та правди. У цьому контексті українська медіаспільнота вже сьогодні подає приклад того, як у складних обставинах можливо зберігати баланс між необхідністю інформувати, обов'язком не нашкодити, правом говорити, і відповідальністю мовчати тоді, коли цього вимагає безпека.

Отже, свобода слова в умовах війни – це не лише право, а й відповідальність. У період, коли кожне слово може вплинути на безпеку держави, життя військових та моральний стан суспільства, вільне висловлення думок має поєднуватися з обачністю й етичними принципами. Забезпечення інформаційної безпеки не суперечить свободі слова, а сприяє її усвідомленому використанню. Лише через баланс між правом знати та обов'язком не нашкодити ми можемо зберегти демократичні цінності навіть у найтемніші часи.

Список використаних джерел

1. Дуняшенко О. Свобода слова в умовах воєнного стану. *Сучасні проблеми науки, освіта і історія*. Київ, 2023 р., 1067 с.
2. Загорець Т. Забезпечення інформаційної безпеки та свободи слова в комунікаціях під час війни в Україні. *Магістерська робота*, Київ, 2024 р, 20 с.

3. Ращик С. Свобода слова в умовах війни. *Матеріали II наук.- метод. семінару «Права людини – відображення в медіапросторі»*, Київ, 2023 р., 139 с.

Секція «Фінанси»

Голубовський Юрій Юрійович,
студент 1 курсу, групи ФН-24-1фмб-тк-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

Науковий керівник:

Дума Марія Володимирівна,
викладач вищої категорії циклової комісії «Журналістика»
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ У ЗБЕРЕЖЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна в Україні, що розпочалася в 2014 році, а , повномасштабна, з 2022 року, призвела до значних економічних і соціальних викликів для країни та стала не лише трагедією для українського народу, але й викликом для всього цивілізованого світу. У цій складній ситуації міжнародна фінансова допомога виявилася не просто актом доброчинності, а стратегічною інвестицією у майбутнє України та глобальну безпеку.

З перших днів повномасштабного вторгнення стало очевидно, що без значної зовнішньої підтримки українській економіці буде надзвичайно важко вистояти під натиском агресора.

Руйнування інфраструктури, масова міграція населення, зупинка виробництва – все це створювало величезний тиск на державний бюджет. Саме в цей критичний момент на допомогу прийшли міжнародні партнери, надаючи життєво необхідні фінансові ресурси.

У цей складний період міжнародна фінансова допомога стала важливим інструментом підтримки України. Ця допомога відіграє ключову роль у підтримці макроекономічної стабільності, забезпеченні функціонування держави та наближенні нашої перемоги.

Перш за все, варто зазначити безпрецедентний масштаб фінансової підтримки, яку Україна отримує від своїх міжнародних партнерів. До цієї підтримки долучилися уряди окремих країн, міжнародні фінансові інституції, а також численні благодійні організації та приватні донори.

Основні напрямки міжнародної фінансової допомоги включають:

1. Прямую бюджетну підтримку - ці кошти спрямовуються безпосередньо до державного бюджету України, допомагаючи покривати нагальні витрати, такі як виплата заробітних плат, пенсій, соціальних допомог, а також фінансування критичної інфраструктури.

2. Макрофінансову допомогу - це довгострокові кредити та гранти, які надаються на пільгових умовах і спрямовані на підтримку макроекономічної стабільності, проведення реформ та відновлення економіки в майбутньому.

3. Гуманітарну допомогу - фінансування гуманітарних організацій та програм, що забезпечують потреби цивільного населення, постраждалого від війни, включаючи забезпечення житлом, харчуванням, медичною допомогою та іншою необхідною підтримкою.

4. Військову допомогу - фінансування країнами-партнерами постачання зброї, обладнання та військової підготовки є невід'ємною частиною міжнародної підтримки України у боротьбі з агресором.

Пряма бюджетна підтримка дозволила уряду України продовжувати виконувати свої ключові функції: виплачувати зарплати лікарям, вчителям, військовим, забезпечувати пенсії та соціальні виплати.

Макрофінансова допомога стала своєрідною "подушкою безпеки", допомагаючи утримувати стабільність національної валюти та фінансової системи.

Гуманітарна допомога врятувала життя мільйонів українців, які опинилися в складних умовах через війну.

Важливо підкреслити, що міжнародна фінансова допомога не лише допомагає Україні вистояти економічно, але й є потужним сигналом солідарності світової спільноти з українським народом у його боротьбі за незалежність і територіальну цілісність.

Найбільшими донорами України є країни Європейського Союзу, Велика Британія, Канада, Японія та, до 2025 року, Сполучені Штати Америки, а також міжнародні фінансові інституції, зокрема Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк. ЄС започаткував спеціальний інструмент — Європейський

фонд миру, завдяки якому Україна отримує як військову, так і макрофінансову підтримку.

США виділяли кошти у вигляді допомоги напряму уряду України, а також через міжнародні програми.

Однак, існують і певні виклики та питання, пов'язані з міжнародною фінансовою допомогою. Серед них:

- 1) Забезпечення прозорості та підзвітності використання коштів. Важливо гарантувати ефективне та цільове використання наданої допомоги, запобігаючи корупції та зловживанням.
- 2) Необхідна чітка координація між усіма сторонами, що надають допомогу, для уникнення дублювання зусиль та забезпечення максимального впливу.
- 3) Важливо розробити стратегію довгострокової фінансової підтримки для відновлення економіки України після закінчення війни.

Ефективне використання міжнародної фінансової допомоги вимагає від України максимальної прозорості та підзвітності. Важливо, щоб кожен долар, кожна гривня були використані за призначенням і приносили максимальну користь для країни.

Значення міжнародної фінансової допомоги виходить далеко за межі простого забезпечення поточних потреб. Це є інвестиція у майбутнє вільної та демократичної України. Підтримуючи українську економіку сьогодні, міжнародні партнери допомагають закласти фундамент для її майбутнього відновлення та розвитку. Сильна та економічно стабільна Україна стане важливим фактором регіональної стабільності та безпеки в Європі.

Більше того, фінансова підтримка України є інвестицією у глобальну безпеку. Допомагаючи Україні протистояти агресії, міжнародне співтовариство демонструє свою рішучість у захисті міжнародного права та принципів суверенітету. Поразка України могла б заохотити інших агресорів та призвести до подальшої дестабілізації світового порядку.

Отже, міжнародна фінансова допомога Україні під час війни – це не просто тимчасова підтримка, а стратегічно важлива інвестиція у майбутнє України,

регіональну стабільність та глобальну безпеку. Солідарність світової спільноти, підкріплена фінансовими ресурсами, є потужною зброєю у боротьбі за свободу та мир. І ця інвестиція обов'язково окупиться у вигляді процвітаючої та безпечної не лише України, але і Європи.

Список використаних джерел

1. Гончарук А. Міжнародна фінансова допомога Україні під час війни // Економічна правда. – 2023. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/06/20/700439/>
2. Світовий банк. Допомога Україні у період війни: оцінка впливу та майбутні перспективи. – Вашингтон: World Bank Group, 2023. – 48 с.
3. Міжнародний валютний фонд. Допомога Україні під час війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/uk/Topics/Ukraine>
4. Грицак Я. Після імперії. Студії з історії України ХХ століття. – Київ: Критика, 2022. – 312 с.

Гончаренко Микола Миколайович,
студент 1 курсу, групи ФН-24-1фмб-тк-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

Науковий керівник:

Дума Марія Володимирівна,
викладач вищої категорії циклової комісії «Журналістика»
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Війна в Україні стала серйозним випробуванням для бюджетної системи держави, радикально змінивши її фінансові пріоритети та механізми розподілу ресурсів. У таких умовах бюджетна політика набуває вирішального значення як інструмент забезпечення оборони, підтримки населення та стабілізації економіки в умовах глибокої кризи.

До початку повномасштабного вторгнення бюджетна стратегія України зосереджувалася на зростанні соціальних стандартів, розвитку економіки та зміцненні фінансової стійкості. Проте після 24 лютого 2022 року фокус державної фінансової політики різко змістився в бік фінансування сектору оборони та безпеки. Значні ресурси почали спрямовуватись на утримання армії, закупівлю зброї, виплати військовим, і ці витрати стали домінуючою частиною бюджету.

Водночас війна завдала нищівного удару по економіці: зруйнована інфраструктура, масова релокація бізнесу, падіння виробництва та міграція населення призвели до суттєвого скорочення бюджетних надходжень. У цих умовах ключовим фактором підтримки державних фінансів стала зовнішня допомога: гранти, кредити та технічна підтримка від міжнародних партнерів стали основним джерелом покриття дефіциту бюджету та стабілізації фінансової системи.

Бюджетна політика під час війни передбачає не лише фінансування оборони, а й активну соціальну підтримку. Держава здійснює виплати внутрішньо переміщеним особам, допомагає постраждалим від бойових дій,

надає компенсації за втрату житла та підтримує найуразливіші категорії громадян.

Окремою ознакою воєнного бюджетного процесу є його гнучкість і швидкість. Урядові структури діють в умовах постійної невизначеності, тому фінансові рішення часто приймаються терміново: перерозподіляються кошти, запускаються нові програми, оперативно шукаються нові джерела фінансування. Важливу роль у цьому процесі відіграють військові облігації, які дозволяють залучати кошти населення і бізнесу на потреби оборони.

Однак бюджетна політика в умовах війни має й низку серйозних викликів. Зростаючий дефіцит створює загрози для економічної стабільності в майбутньому. Інфляція знижує купівельну спроможність громадян і збільшує витрати держави. Державний борг невпинно зростає, що потребує продуманої боргової стратегії. Також існує ризик нераціонального використання бюджетних коштів в умовах обмеженого контролю.

У перспективі бюджетна політика має трансформуватись із кризової у відновлювальну. Післявоєнна відбудова країни потребуватиме залучення масштабних інвестицій, структурних реформ та довгострокового фінансового планування. Головною метою стане не лише перемога у війні, а й економічне відновлення та побудова нової, стійкої фінансової системи.

Отже, бюджетна політика України у воєнний період — це реакція на екстремальні обставини, що вимагають мобілізації ресурсів, оперативності рішень і міжнародної солідарності. Від її ефективності залежить не лише перебіг війни, а й майбутнє економічного розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Бюджет України під час війни: особливості формування та виконання [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/>
2. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2022 рік [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/>

3. Офіційний сайт НБУ. Інформація про стан державного боргу та макроекономічні показники [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>
4. Бевз М. Бюджетна політика України в умовах війни: ризики та перспективи // Фінанси України. – 2023. – № 4. – С. 18–27.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна, розв'язана росією проти України, спричинила значні економічні втрати, масштаб яких складно точно визначити під час активних бойових дій. Водночас зрозуміло, що для досягнення перемоги необхідна не лише потужна армія, а й стабільна економіка.

Після падіння ВВП на 28,8% у 2022 році економіка України продемонструвала відновлення на 5,3% у 2023 році. У 2024 році темпи зростання сповільнилися: за оцінками НБУ, вони становитимуть 3,4%, а Мінекономіки — 3,6%. Поступове зниження темпів відновлення обумовлене безпековими викликами, нестачею кадрів та постійними обстрілами енергетичної інфраструктури. Варто зазначити, що у 2023 році на динаміку зростання позитивно вплинули низька база 2022 року і суттєве збільшення бюджетних видатків, які у 2024 стали звичним елементом воєнної економіки.

На початку війни рівень споживчої інфляції в Україні становив 10% у річному вимірі. Вже у жовтні 2022 року вона сягнула 26,6% внаслідок руйнування виробництв, розриву логістичних ланцюгів, подорожчання виробництва, а також масштабної емісії гривні для покриття бюджетного дефіциту — НБУ випустив 400 млрд грн, викупивши на них військові облігації.

Завдяки стабілізаційним заходам Нацбанку, зокрема відмові від емісійного фінансування, та хорошому врожаю 2023 року інфляцію вдалося стримати. Проте у 2024 році темпи зростання цін знову посилюються через погіршення погодних умов, енергетичний дефіцит і нестачу робочої сили. У грудні інфляція прискорила до 12% р/р. Водночас темпи зростання цін не такі стрімкі, як восени, і НБУ прогнозує її сповільнення у 2025 році.

У відповідь на інфляційні ризики НБУ 23 січня підвищив облікову ставку до 14,5%, аби стримати інфляцію, підвищити привабливість гривневих активів та знизити тиск на валютний ринок. Наприкінці 2024 року НБУ продав рекордні

\$5,3 млрд для підтримки курсу гривні, що було зумовлено високими витратами бюджету, зокрема на закупівлю зброї.

Разом з тим, у грудні 2024 року Україна отримала безпрецедентний обсяг міжнародної фінансової підтримки — \$9,3 млрд. Це дало змогу наростити золотовалютні резерви до \$43,8 млрд, незважаючи на масштабні валютні інтервенції. У січні 2025 року надходження від ЄС у розмірі €3 млрд допомогли покрити більшість потреб бюджету, який досі значною мірою фінансується за рахунок іноземної допомоги — у 2025 році вона має становити \$38,4 млрд.

У 2024 році державні видатки без урахування матеріально-технічної допомоги досягли 3,27 трлн грн, з них понад 1,9 трлн грн спрямовано на оборону. Видатки на обслуговування боргу зросли до 287 млрд грн, що складає 8,8% від усіх бюджетних витрат.

Ринок праці також зазнав серйозного удару: на початку війни різко впали і попит, і пропозиція робочої сили. Хоча з часом попит на працівників частково відновився, активність пошукачів роботи знижується через виїзд громадян за кордон та мобілізацію. Ситуація на ринку праці залишається напруженою.

Фінансово-економічні наслідки війни глибокі й тривалі. Їх подолання вимагає системного підходу — залучення міжнародної допомоги, реалізації реформ та інвестицій у відновлення ключових галузей: енергетики, транспорту, промисловості, сільського господарства, IT-сфери. Відбудова має передбачати не лише фізичне відновлення, а й модернізацію, з акцентом на новітні технології та стійкість.

Розвиток людського капіталу, повернення українців з-за кордону, підтримка малого та середнього бізнесу, судова реформа та боротьба з корупцією — усе це критично важливо для стійкого економічного зростання. Стратегічним напрямком має стати трансформація економіки у більш гнучку, екологічно чисту та інноваційну модель.

Відновлення економіки — це не лише питання фінансів, а й соціального добробуту. Підвищення якості життя, забезпечення справедливості та зайнятості — ключові цілі, яких можна досягти лише спільними зусиллями держави, бізнесу та громадян.

Список використаних джерел

1. Національний банк України. *Інфляційний звіт, січень 2025 року* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua> – Назва з екрану.
2. Міністерство фінансів України. *Бюджетна декларація на 2024–2026 роки* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua> – Дата звернення: 30.04.2025.
3. Міністерство економіки України. *Огляд макроекономічної ситуації в Україні, 2024* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://me.gov.ua> – Дата звернення: 30.04.2025.
4. European Commission. *Ukraine Facility: Progress Report – January 2025*. – Brussels: EU Publications, 2025. – 28 p.

Іванів Михайло Миронович,
студент 1 курсу, групи ФН-24-1фмб-тк-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»
Науковий керівник:
Зошак Лілія Михайлівна,
старша викладачка кафедри ІТП
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА В УМОВАХ ВІЙНИ

Банківська система є серцем економіки будь-якої держави, забезпечуючи обіг фінансових ресурсів, накопичення капіталу та фінансування розвитку. Коли країна потрапляє у вир військових дій, її фінансова система зазнає безпрецедентних викликів, що вимагають фундаментальної трансформації всіх механізмів функціонування банківського сектору. Досвід різних країн протягом останнього століття свідчить, що ефективність адаптації банківської системи до умов війни часто визначає не лише економічну стійкість держави, але й перспективи її повоєнного відновлення. Війна радикально змінює середовище, в якому працюють фінансові установи, створюючи унікальне поєднання загроз і можливостей, що вимагає переосмислення фундаментальних підходів до банківської справи.

В умовах військових дій банківська система стикається з парадоксальною ситуацією: з одного боку, значно зростає її роль у забезпеченні фінансової стабільності та задоволенні потреб воєнної економіки, а з іншого – критично погіршуються умови її функціонування. Фізичне знищення інфраструктури, втрата кваліфікованих кадрів, падіння довіри населення, проблеми ліквідності та платоспроможності позичальників створюють багаторівневу кризу, що потребує системних рішень. Історичний досвід показує, що найбільш успішними виявлялися ті фінансові системи, які змогли знайти баланс між збереженням базових принципів ринкової економіки та впровадженням надзвичайних регуляторних механізмів, адаптованих до воєнних реалій.

Центральний банк в умовах війни стає не просто регулятором, а фактично антикризовим менеджером всієї фінансової системи. Його інструментарій

суттєво розширюється за межі традиційної монетарної політики, включаючи прямі інтервенції для підтримки системно важливих банків, спеціальні програми рефінансування, регуляторні послаблення та адміністративні обмеження, спрямовані на запобігання відтоку капіталу. В багатьох випадках центробанки військового часу змушені шукати компроміс між інфляційним фінансуванням бюджетного дефіциту та необхідністю підтримки економічної активності в критично важливих галузях. Збереження незалежності монетарної політики в умовах, коли держава потребує максимальної мобілізації всіх ресурсів, стає особливо складним викликом, що вимагає високого професіоналізму та інституційної стійкості фінансових регуляторів.

Комерційні банки під час війни трансформуються з посередників фінансового ринку на ключових агентів економічної стабілізації. Їхня кредитна політика безпосередньо впливає на здатність економіки адаптуватися до воєнних умов, перепрофілювати виробництво та забезпечувати критичні потреби населення. При цьому банки змушені працювати в умовах радикально підвищених ризиків: географічна концентрація активів у зонах потенційних бойових дій створює безпрецедентні загрози для їхнього балансу. Диверсифікація ризиків, яка в мирний час є базовим принципом банківської діяльності, стає майже неможливою, коли військові дії охоплюють значну частину території країни. Це спонукає банки розробляти нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників, формування резервів та управління проблемними активами.

Системи платежів та розрахунків під час війни набувають статусу критичної інфраструктури держави. Забезпечення безперервності та надійності фінансових транзакцій стає не лише економічним, але й безпековим пріоритетом. Військові дії можуть призводити до фізичного руйнування телекомунікаційних мереж, енергетичної інфраструктури та центрів обробки даних, що ставить під загрозу функціонування платіжних систем. Це вимагає створення резервних каналів зв'язку, дублювання ключових елементів інфраструктури та розробки протоколів дій на випадок надзвичайних ситуацій. Розвиток цифрових технологій дозволяє сучасним банківським системам бути

більш стійкими до фізичних руйнувань порівняно з попередніми історичними періодами, проте створює нові вразливості до кібератак, які часто супроводжують конвенційні військові дії.

Взаємодія з міжнародними фінансовими інституціями набуває особливого значення для банківської системи країни, що перебуває у стані війни. Доступ до зовнішньої ліквідності, технічної допомоги та експертизи часто стає критичним фактором стабілізації. Міжнародні фінансові організації можуть надавати не лише пряму фінансову підтримку, але й допомагати у розробці регуляторних рішень, адаптованих до умов військового часу, базуючись на досвіді інших країн. Водночас, залежно від геополітичного контексту конфлікту, банківська система може стикатися з проблемами міжнародної ізоляції, санкційними обмеженнями та втратою кореспондентських відносин, що суттєво ускладнює проведення міжнародних розрахунків та обслуговування зовнішньоекономічної діяльності.

Довіра населення до банківської системи стає вирішальним нематеріальним активом під час війни. Панічні настрої та масове вилучення депозитів можуть спричинити колапс навіть фінансово здорових установ, тоді як збереження довіри дозволяє банкам мобілізувати заощадження для фінансування оборонних потреб та підтримки критичних секторів економіки. Комунікаційна політика фінансових установ та регуляторів набуває стратегічного значення: вона має забезпечувати прозорість та передбачуваність, не створюючи при цьому додаткових безпекових ризиків. Історичний досвід свідчить, що країни, які зуміли зберегти довіру до своєї фінансової системи під час війни, демонстрували значно кращі показники економічної стійкості та швидше відновлювалися після завершення конфлікту.

Особливу роль у військовий період відіграють державні та квазідержавні банки, які часто стають інструментами реалізації економічної політики та фінансування оборонних потреб. Їхня діяльність нерідко виходить за межі комерційної логіки, орієнтуючись на забезпечення стратегічних національних інтересів. Водночас надмірна політизація банківського сектору створює ризики неефективного розподілу ресурсів та накопичення проблемних активів, що

може підірвати довгострокову стабільність фінансової системи. Пошук оптимального балансу між ринковими механізмами та державним втручанням стає одним із найскладніших завдань для фінансових регуляторів військового часу.

Технологічні інновації можуть суттєво підвищувати стійкість банківської системи в умовах війни. Розвиток мобільного банкінгу, безконтактних платежів, хмарних технологій та розподілених систем зберігання даних дозволяє забезпечувати безперервність обслуговування навіть у районах, де фізична банківська інфраструктура зазнала руйнувань. Цифровізація фінансових послуг також сприяє включенню у фінансову систему внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення, які інакше могли б опинитися поза банківським обслуговуванням. Водночас технологічні рішення мають враховувати безпекові аспекти та потенційні сценарії порушення зв'язку чи енергопостачання, що вимагає розробки офлайн-режимів роботи та альтернативних каналів надання критично важливих послуг.

Післявоєнне відновлення банківської системи є не менш складним завданням, ніж її адаптація до умов війни. Накопичені під час конфлікту проблемні активи, деформована структура балансів, втрата кваліфікованих кадрів та зміна економічної кон'юнктури створюють комплексні виклики, що потребують системного підходу. Успішні стратегії відновлення зазвичай включають поетапну нормалізацію регуляторного середовища, очищення балансів від токсичних активів, рекапіталізацію життєздатних установ та ліквідацію неплатоспроможних, а також залучення іноземних інвестицій для посилення капіталізації сектору. Важливо, щоб процес відновлення не просто повертав банківську систему до довоєнного стану, але трансформував її відповідно до нових економічних реалій та викликів повоєнної відбудови.

Досвід банківських систем різних країн під час військових конфліктів свідчить, що їхня стійкість визначається не лише фінансовими показниками, але й інституційною спроможністю, якістю корпоративного управління та професіоналізмом персоналу. Банки, які мають розвинені системи управління ризиками, диверсифіковані бізнес-моделі та проактивні підходи до вирішення

проблем, демонструють значно вищу здатність до адаптації в кризових умовах. Навички антикризового менеджменту, гнучкість організаційних структур та здатність швидко впроваджувати інновації стають вирішальними конкурентними перевагами у військовий період.

У підсумку, банківська система в умовах війни проходить випробування на міцність, яке виявляє як її вразливості, так і приховані резерви стійкості. Успішне подолання викликів військового часу вимагає синергії зусиль фінансових установ, регуляторів, міжнародних партнерів та суспільства в цілому. Війна, при всій своїй деструктивності, може стати каталізатором позитивних трансформацій у фінансовому секторі, спонукаючи до впровадження більш ефективних бізнес-моделей, прогресивних технологій та удосконалених регуляторних практик. Історія багатьох країн демонструє, що банківські системи, які зуміли адаптуватися до екстремальних умов війни та винести з цього досвіду конструктивні уроки, згодом ставали більш конкурентоспроможними та стійкими до майбутніх криз.

Список використаних джерел

1. Алексєєв І.В., Бондарчук М.К. Гроші та кредит: навч. посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 216 с.
2. Вовчак О.Д., Руцишин Н.М. Банківська справа: навч. посібник. Київ: Знання, 2019. 564 с.
3. Гребенюк Н.О. Фінансова стійкість банків: система оцінки та прогнозування. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. 188 с.
4. Д'яконова І.І. Теоретико-методологічні основи функціонування банківської системи України. Суми: Університетська книга, 2017. 400 с.
5. Коваленко В.В. Трансформаційні процеси в банківській системі. Одеса: ОНЕУ, 2020. 328 с.
6. Міщенко В.І., Науменкова С.В. Банківські операції: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 522 с.
7. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник. Київ: КНЕУ, 2019. 600 с.

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ НА ГРОШОВУ СИСТЕМУ

Військові конфлікти завжди мали глибокий і комплексний вплив на грошову систему держав, що беруть у них участь. Від найдавніших часів до сучасних гібридних воєн, збройні протистояння кардинально змінюють умови функціонування грошового обігу, структуру грошової маси та характер монетарної політики. Військові дії створюють унікальний набір економічних, фінансових та психологічних факторів, що безпосередньо впливають на всі елементи грошової системи, змушуючи монетарну владу шукати нестандартні рішення для підтримки фінансової стабільності в екстремальних умовах.

Одним з найбільш очевидних та негайних наслідків початку військових дій для грошової системи є стрімке зростання попиту на готівку. Невизначеність та загрози, пов'язані з воєнним станом, спонукають населення до накопичення ліквідних активів як засобу самострахування. Це явище, що спостерігалось практично у всіх сучасних військових конфліктах, призводить до суттєвого скорочення депозитної бази банків, загострює проблеми з ліквідністю фінансових установ та порушує звичайний характер грошової циркуляції. Центральні банки змушені оперативно збільшувати обсяги готівкової емісії, одночасно розробляючи механізми запобігання надмірному вилученню коштів з банківської системи. Виклики, пов'язані з фізичною дистрибуцією готівки в умовах порушення транспортних комунікацій та руйнування інфраструктури, додатково ускладнюють завдання забезпечення нормального грошового обігу.

Інфляційні процеси в умовах війни набувають особливої інтенсивності та динаміки. Деструктивний вплив бойових дій на виробничий потенціал, логістичні ланцюги та аграрний сектор призводить до суттєвого скорочення пропозиції товарів і послуг. Одночасно військові видатки та заходи соціальної підтримки населення збільшують сукупний попит, створюючи класичну

інфляційну ситуацію надлишку грошей відносно доступних товарів. Проблема інфляції ускладнюється і зростанням інфляційних очікувань, які в умовах високої невизначеності військового часу можуть набувати самопідтримуючого характеру. Центральні банки опиняються перед складною дилемою: з одного боку, потреба стримування інфляції вимагає жорсткої монетарної політики, з іншого – необхідність підтримки економічної активності та фінансування військових витрат спонукає до більш м'якого підходу. Пошук оптимального балансу між цими суперечливими цілями стає одним з найскладніших викликів для монетарної влади військового часу.

Валютний ринок відчуває на собі чи не найсильніший вплив військових дій. Міжнародні інвестори та місцеві економічні агенти переоцінюють ризики, пов'язані з активами країни, що перебуває у стані війни, що створює потужний тиск на обмінний курс національної валюти. Дестабілізація зовнішньоторговельних відносин, скорочення експортної виручки, обмеження доступу до міжнародних фінансових ринків та відтік капіталу формують комплекс факторів, що підривають стабільність валютного курсу. В таких умовах центральні банки часто змушені вдаватися до запровадження валютних обмежень та контролю за рухом капіталу, щоб запобігти неконтрольованій девальвації та зберегти валютні резерви. Водночас надмірно жорсткі валютні обмеження можуть призводити до формування паралельних валютних ринків та зростання курсових дисбалансів, що підриває ефективність монетарної політики.

Зміни у структурі грошової маси під час військових конфліктів мають свої характерні особливості. Крім зростання частки готівки, відбуваються зрушення в розподілі грошових агрегатів за термінами, валютами та формами. Термінова структура депозитів зміщується в бік короткострокових інструментів, що відображає зростання преференції ліквідності серед економічних агентів. Одночасно посилюється тенденція до доларизації (або використання інших стабільних іноземних валют), що стає природною реакцією на підвищені інфляційні ризики та загрозу девальвації національної валюти. В окремих випадках можуть виникати альтернативні платіжні засоби – від

місцевих сурогатів грошей до криптовалют, особливо в регіонах з обмеженим доступом до банківської інфраструктури.

Трансмісійний механізм монетарної політики в умовах війни зазнає суттєвих деформацій. Традиційні канали впливу центрального банку на економіку – процентний, кредитний, валютний, канал очікувань – функціонують з меншою ефективністю через підвищену волатильність ринків, фрагментацію фінансової системи та загальну атмосферу невизначеності. Сигнали від монетарної влади можуть сприйматися економічними агентами неоднозначно або з відчутним запізненням. В таких умовах центральні банки часто змушені доповнювати традиційний інструментарій прямими інтервенціями на фінансових ринках, адміністративними заходами та спеціальними програмами підтримки окремих секторів економіки.

Взаємодія фіскальної та монетарної політики під час війни набуває особливого характеру. Необхідність фінансування зростаючих військових видатків створює потужний фіскальний тиск, а обмеженість доступу до зовнішніх ринків капіталу та внутрішніх заощаджень часто робить монетизацію дефіциту бюджету неминучою. В таких умовах центральні банки нерідко втрачають частину своєї незалежності, стаючи інструментами забезпечення фінансових потреб уряду. Однак історичний досвід показує, що надмірне використання емісійного фінансування державних витрат може призводити до гіперінфляції, підриваючи не лише функціонування грошової системи, але й загальну макроекономічну стабільність. Пошук прийняттого балансу між забезпеченням фіскальних потреб та збереженням монетарної стабільності стає одним з ключових викликів економічної політики воєнного часу.

Міжнародний аспект функціонування грошової системи в умовах війни включає питання інтеграції в глобальні фінансові ринки, управління міжнародними резервами та залучення зовнішньої допомоги. Доступ до міжнародної ліквідності стає критично важливим фактором підтримки платіжного балансу та стабілізації валютного курсу. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, може забезпечити не лише фінансові ресурси, але й експертну

підтримку у розробці та реалізації монетарної політики в надзвичайних умовах. Водночас питання зовнішнього боргу держави в умовах війни часто потребує особливих підходів, включаючи реструктуризацію, часткове списання або запровадження мораторію на виплати.

Технологічні аспекти функціонування грошової системи під час військових конфліктів набувають все більшого значення в сучасних умовах. Розвиток цифрових платіжних інструментів, мобільного банкінгу та електронних грошей створює додаткові можливості для підтримки грошового обігу навіть в умовах руйнування фізичної інфраструктури та порушення логістичних зв'язків. Водночас зростають і ризики кібератак на платіжні системи, що можуть стати елементом гібридної війни. Забезпечення кібербезпеки фінансового сектору стає невід'ємною складовою стратегії захисту національної грошової системи.

Психологічні аспекти функціонування грошей у воєнний час заслуговують окремої уваги. Довіра до національної валюти, яка і в мирний час є фундаментальною умовою ефективності грошової системи, під час війни піддається безпрецедентним випробуванням. Комунікаційна політика монетарної влади набуває стратегічного значення, оскільки має забезпечувати підтримку впевненості населення та бізнесу в стабільності фінансової системи, не створюючи при цьому нереалістичних очікувань, які можуть бути швидко розвіяні суворою реальністю військового часу. Прозорість, послідовність та реалістичність комунікацій центрального банку стають важливими факторами стабілізації грошової системи в умовах підвищеної невизначеності.

Регіональні аспекти функціонування грошової системи в умовах військових дій можуть суттєво відрізнятись залежно від близькості до зони бойових дій, стану інфраструктури та характеру економічної активності. В окупованих регіонах можуть виникати паралельні грошові системи або відбуватися насильницька інтеграція в грошову систему держави-агресора. На територіях, звільнених від окупації, постає складне завдання відновлення нормального грошового обігу та реінтеграції місцевих фінансових ринків у національну систему. Такі різноманітні регіональні контексти вимагають

диференційованих підходів до монетарної політики та організації грошового обігу.

Післявоєнне відновлення грошової системи вимагає комплексного підходу, що враховує накопичені під час конфлікту дисбаланси та деформації. Залежно від масштабу цих деформацій, може знадобитися проведення грошової реформи, реструктуризація банківської системи, перегляд режиму монетарної політики та валютного курсу. Важливою складовою успішного відновлення є відбудова довіри до національної валюти та фінансових інституцій, що вимагає не лише економічних заходів, але й соціально-психологічної роботи з населенням. Досвід країн, що пережили військові конфлікти, свідчить, що найуспішнішими виявляються стратегії, які поєднують рішучі реформи з поступовою нормалізацією, уникаючи як затягування кризових явищ, так і шоків методів перетворення.

У підсумку, військові дії створюють багатовимірний комплекс викликів для грошової системи, що охоплює всі аспекти її функціонування – від організації готівкового обігу до реалізації монетарної політики, від підтримки валютної стабільності до забезпечення ефективної роботи платіжних систем. Реакція грошової системи на ці виклики визначається не лише економічними факторами, але й інституційною спроможністю монетарної влади, рівнем довіри в суспільстві та здатністю адаптуватися до надзвичайних умов. Досвід різних країн свідчить, що незважаючи на деструктивний характер військових конфліктів, вони можуть стати каталізатором прогресивних змін у грошовій системі, спонукаючи до впровадження більш ефективних механізмів, інструментів та практик монетарного регулювання.

Список використаних джерел

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні: методологія оцінки та механізми забезпечення. Київ: КНТЕУ, 2018. 388 с.
2. Вовчак О.Д., Шпаргало Г.Є., Андрейків Т.Я. Гроші та кредит: навчальний посібник. Київ: Знання, 2019. 545 с.

3. Гребеник Н.І. Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної (монетарної) політики в Україні. Вісник Національного банку України. 2017. № 5. С. 12-29.
4. Дзюблюк О.В. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках. Вісник Національного банку України. 2018. № 5. С. 20-30.
5. Корнєєв В.В. Фінансові інновації банків та розвиток кредитних інструментів. Київ: НДФІ, 2020. 322 с.
6. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика. Київ: Знання, 2016. 215 с.
7. Шаров О.М. Монетарна політика в умовах фінансової нестабільності: міжнародний досвід та українська практика. Економіка України. 2021. № 2. С. 4-17.

Кравс Віталій Михайлович,
студент 1 курсу, групи ФН-24-1фмб-тк-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»
Науковий керівник:
Зошак Лілія Михайлівна,
старша викладачка кафедри ІТП
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ, ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА НАСЛІДКИ

Економічні санкції стали невід'ємним інструментом міжнародної політики та дипломатії під час військових конфліктів у ХХІ столітті. Вони представляють собою альтернативу військовому втручання та покликані змінити поведінку країни-агресора через економічний тиск. Проте їхня ефективність, наслідки та етичні аспекти залишаються предметом гострих дискусій у міжнародному співтоваристві. Особливого значення набуває аналіз економічних санкцій у контексті сучасних збройних конфліктів, зокрема російсько-української війни.

Практика застосування економічних санкцій має давню історію, але саме після Другої світової війни вони стали систематичним елементом міжнародних відносин. Протягом "холодної війни" санкції застосовувались переважно США та їхніми союзниками проти країн соціалістичного табору. У період після розпаду СРСР санкційні режими трансформувались та набули більш комплексного характеру, спрямовуючись на конкретні сектори економіки або на окремих осіб і компанії.

Статистика свідчить, що з 1950-х років кількість введених санкцій у світі зросла більш ніж у десять разів. За даними дослідників Українського центру економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, лише протягом 2010-2019 років було ініційовано понад 800 нових санкційних режимів різного масштабу, що свідчить про зростаючу тенденцію використання економічних інструментів тиску замість військових.

Сучасні економічні санкції характеризуються різноманітністю форм та механізмів впливу. Серед них виділяють торговельні санкції як обмеження або повну заборону імпорту та експорту певних товарів і послуг; фінансові санкції у вигляді заморожування активів та обмеження доступу до міжнародної фінансової системи; технологічні санкції, що обмежують доступ до технологій та передачу технологічного обладнання; персональні санкції проти конкретних осіб та секторальні санкції щодо окремих галузей економіки.

Механізм дії санкцій полягає у створенні економічного тиску, який має спонукати керівництво країни-цілі до зміни політичного курсу. За дослідженнями Інституту економіки та прогнозування НАН України, ефективні санкції мають призводити до скорочення ВВП цільової країни на 3-5% щорічно, щоб створити достатній тиск для зміни політики.

Питання ефективності санкцій залишається одним із найбільш дискусійних у міжнародній політиці. За даними комплексного дослідження Національного інституту стратегічних досліджень України, лише близько третини всіх санкційних режимів досягли своїх заявлених цілей. При цьому ефективність суттєво залежить від декількох умов. Санкції з конкретними, обмеженими цілями мають вищу імовірність успіху, а підтримані широкою коаліцією країн є більш дієвими. Важливу роль відіграє економічна вразливість цільової країни – держави з диверсифікованою економікою та значними резервами виявляють більшу стійкість. Також автократичні режими зазвичай проявляють більшу стійкість до санкцій, ніж демократичні.

Особливо показовим є кейс санкцій проти російської федерації, запроваджених після анексії Криму у 2014 році та розширених після повномасштабного вторгнення в Україну в 2022 році. Незважаючи на безпрецедентний масштаб санкцій, економіка росії продемонструвала значну адаптивність. За оцінками МВФ, падіння ВВП росії склало лише 2,1% у 2022 році замість прогнозованих 8-10%. Водночас довгострокові наслідки, особливо в технологічній сфері, можуть бути більш значущими.

Економічні санкції, особливо широкомасштабні, неминуче впливають на цивільне населення. Гуманітарні наслідки санкцій проявляються у зростанні

безробіття та бідності, погіршенні доступу до медичних послуг та ліків, дефіциті товарів першої необхідності та зниженні якості освіти.

Класичним прикладом негативних гуманітарних наслідків є режим санкцій проти Іраку в 1990-х роках, який, за даними ЮНІСЕФ, призвів до смерті близько 500 тисяч дітей через погіршення медичного обслуговування та недоїдання. Цей приклад став поштовхом до розробки концепції "розумних санкцій", спрямованих на мінімізацію впливу на цивільне населення при збереженні тиску на політичні еліти.

Аналіз застосування санкцій у сучасних конфліктах (Україна, Сирія, Іран) дозволяє виділити кілька ключових тенденцій. Сучасні санкції характеризуються зростанням складності та багаторівневості, з високим рівнем координації між різними країнами та спрямованістю на конкретні сектори економіки. Одночасно країни-цілі санкцій активно розробляють механізми обходу обмежень, стимулюють імпортозаміщення та шукають альтернативні ринки. Спостерігається посилення регіональної економічної інтеграції як відповідь на санкції – країни, що перебувають під санкціями, активізують співпрацю з партнерами, які не підтримують санкційну політику. Зростає роль цифрових технологій як у механізмах реалізації санкцій, так і в спробах їх обходу через криптовалюти та альтернативні платіжні системи.

Дослідження Київської школи економіки свідчить, що ефективність санкцій у сучасних конфліктах безпосередньо пов'язана з їхньою координацією на міжнародному рівні та здатністю адаптуватись до контрзаходів цільових країн.

На основі аналізу сучасних тенденцій можна виділити кілька ймовірних напрямків еволюції санкційних механізмів. Прослідковується подальша персоналізація санкцій із зміщенням фокусу з широкомасштабних обмежень на точкові санкції проти конкретних осіб, компаній та секторів. Відбувається розвиток "розумних санкцій" з мінімізацією гуманітарних наслідків для цивільного населення. Санкції дедалі частіше інтегруються з позитивними стимулами – обмежувальні заходи поєднуються з пропозицією економічних та політичних бонусів за зміну поведінки. Також спостерігається посилення

багатосторонньої координації для запобігання фрагментації світової економіки та розвиток механізмів моніторингу й оцінки ефективності санкцій.

Економічні санкції залишаються суперечливим, але невід'ємним інструментом міжнародної політики під час військових конфліктів. Їх ефективність залежить від багатьох факторів, включаючи міжнародну координацію, специфіку цільової країни та чіткість поставлених цілей. Попри обмежену здатність швидко зупинити військову агресію, санкції створюють довгострокові економічні й технологічні перешкоди для країн-порушників міжнародного права.

Історія застосування економічних санкцій свідчить про необхідність балансу між політичними цілями та гуманітарними міркуваннями. Еволюція від всеохоплюючих до "розумних" санкцій відображає прагнення міжнародної спільноти мінімізувати страждання цивільного населення, зберігаючи при цьому ефективність економічного тиску на політичні еліти.

В умовах глобалізованого світу та зростаючої економічної взаємозалежності, санкційні режими потребують постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів. Їх ефективність у майбутньому залежатиме від здатності міжнародного співтовариства діяти узгоджено та вчасно корегувати санкційну політику відповідно до її результатів.

Список використаних джерел

1. Шаров О. М., Резнікова Н. В. Економічні санкції як інструмент геополітики: теорія та практика застосування : монографія. Київ : Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка, 2022. 312 с.
2. Сіденко В. Р., Юрчишин В. В. Міжнародні санкції та їх вплив на економічну безпеку держави : аналіт. доп. Київ : Заповіт, 2021. 156 с.
3. Гриценко А. А., Даниленко А. І. Економічні аспекти міжнародних санкцій: український контекст : наук. вид. Київ : Академперіодика, 2023. 224 с.
4. Гаврилишин О. І., Рогач О. І. Трансформація світової економіки під впливом санкційних режимів. Економічний часопис Київського національного університету. 2022. № 30(2). С. 24-38.

Сурков Володимир Володимирович,
студент 1 курсу, групи ФН-24-1фмб-тк-іф,
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

Науковий керівник:

Дума Марія Володимирівна,
викладач вищої категорії циклової комісії «Журналістика»
Івано-Франківської філії Університету «Україна»

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна війна завдала потужного удару по всіх секторах економіки України, і малий та середній бізнес (МСБ) став однією з найбільш постраждалих її ланок. Підприємці опинилися перед безпрецедентними викликами: руйнуванням виробничих потужностей, перерваними логістичними ланцюгами, втратою внутрішнього і зовнішнього ринку, а також відтоком кадрів через мобілізацію, евакуацію та міграцію. У таких умовах фінансова підтримка МСБ перетворилася на критично важливий чинник — як для збереження економічної активності, так і для довгострокового відновлення країни.

До війни сектор малого та середнього бізнесу відігравав ключову роль у формуванні ВВП, створенні робочих місць і розвитку підприємницької культури в Україні. МСБ стимулював конкуренцію, впроваджував інновації й формував гнучку, адаптивну економіку. Однак бойові дії кардинально змінили цю ситуацію. Значна частина бізнесів втратила інфраструктуру, опинилася без доступу до капіталу та не могла виконувати договірні зобов'язання через форс-мажорні обставини.

У перші тижні після вторгнення найбільше навантаження з підтримки підприємців лягло на плечі держави, волонтерів і місцевих громад. Створювалися програми термінової релокації бізнесу із зони бойових дій, надавалася гуманітарна та логістична допомога, створювалися платформи для об'єднання зусиль. Проте вже невдовзі стало зрозуміло, що без системної фінансової підтримки виживання і розвиток МСБ будуть неможливими.

Держава поступово впровадила низку антикризових інструментів. Зокрема, урядова програма "Доступні кредити 5-7-9%" була адаптована до воєнного контексту — розширено перелік суб'єктів, які можуть отримати фінансування, та спрощено умови для бізнесу, що працює в критичних галузях. Також почали діяти цільові грантові програми на підтримку мікробізнесу, агросектору, ІТ-галузі, жінок-підприємниць тощо. Паралельно зростала активність місцевих ініціатив і донорських програм.

Вагому роль у відновленні МСБ відіграли міжнародні партнери України. Європейський Союз, уряди провідних країн, міжнародні фінансові установи (як-от ЄБРР, Світовий банк, МФК) надали доступ до грантів, пільгових кредитів і технічної допомоги. Ці ресурси допомогли багатьом підприємцям відновити частину виробничих процесів, вийти на нові ринки або адаптуватися до умов воєнного часу, наприклад, шляхом цифровізації.

Однак, попри позитивні зрушення, проблема дефіциту фінансування залишається гострою. Недостатній обсяг ресурсів, складні або непрозорі процедури отримання допомоги, нестача гарантій для інвесторів, обмеженість доступу до пільгового кредитування — усе це стримує розвиток МСБ. Окремою проблемою є нерівномірність розподілу підтримки між регіонами та недостатня інформованість підприємців, особливо з числа мікробізнесу.

Для ефективного розвитку МСБ у період війни та після її завершення необхідно:

1. Максимально спростити доступ до фінансових ресурсів — шляхом цифровізації процедур, зниження бюрократичного навантаження та розвитку електронних платформ для взаємодії з державою.
2. Залучати більші обсяги міжнародної фінансової допомоги та надавати пріоритет проектам, що створюють робочі місця та мають довгостроковий потенціал.
3. Стимулювати приватні інвестиції через надання державних гарантій, страхування військових ризиків, публічно-приватне партнерство.

4. Підтримувати розвиток підприємницьких навичок — через програми перекваліфікації, менторства, акселерації бізнесу та інституційну підтримку бізнес-асоціацій.

Підтримка малого та середнього бізнесу — це не лише антикризовий захід, а довгострокова інвестиція у стабільність, зайнятість та інноваційність української економіки. Після перемоги саме МСБ здатен стати двигуном відновлення та зростання. Тому формування сприятливого фінансового середовища для підприємців — одне з ключових завдань економічної політики в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Міністерство економіки України. *Програма "Доступні кредити 5-7-9%" у 2024 році* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=> – Дата звернення: 01.04.2025.
2. Національний банк України. *Основні тенденції в економіці України у 2024 році* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua> – Назва з екрану.
3. Європейський банк реконструкції та розвитку. *Допомога малому бізнесу в Україні під час війни* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ebrd.com/ukraine> – Дата звернення: 28.04.2025.
4. USAID. *Програми підтримки МСБ в умовах війни* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.usaid.gov/ukraine/newsroom> – Дата звернення: 21.04.2025.
5. Бізнес.Слово і Діло. *Які програми підтримки МСБ діють у 2024 році в Україні?* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua>